

UDK

903.23:551.44(497.5-3 Istra)“633/652”

UDC

LONČARIJA IZ VELE PEĆI KOD VRANJE (ISTRA)

Stašo FORENBAHER¹, Petra RAJIĆ ŠIKANJIĆ²
Preston T. MIRACLE³

Izvorni znanstveni rad

¹Institut za antropologiju, Gajeva 32, Zagreb, Hrvatska
e-mail: staso-forenbaher@inatro.hr

²Institut za antropologiju, Gajeva 32, Zagreb, Hrvatska
e-mail: petra@inatro.hr

³Department of Archaeology, University of Cambridge, CB2 3DZ UK
e-mail: ptm21@cam.ac.uk

Primljeno: 23.04.2007.

Odobreno: 21.08.2008.

U radu obrazlažemo podjelu na faze Vele peći, opisujemo njenu stratigrafiju te iznosimo rezultate analize lončarije. Pet metara debele naslage obuhvaćaju razdoblje od mezolitika do kasne antike, a najbolje su zastupljeni brončano doba i neolitik. Nakon mezolitika, pretpovijesni pastiri iz Pupićine peći koristili su Velu peć za držanje stoke. Neuobičajeni sadržaj jedne jamice možda ukazuje na obredne aktivnosti.

KLJUČNE RIJEČI: Istra, špilja, lončarija, neolitik, brončano doba

Uvod

Vela peć nalazi se u Veloj dragi nedaleko sela Vranja na zapadnome podnožju Učke. Dvadesetak metara širok otvor prostranoga pripećka okrenut je prema sjeverozapadu i izdignut tridesetak metara nad dnom tijesnoga klanca. Donekle zaštićeni prostor pod visokim, otvorenim svodom, ukupne površine oko 150 m², ipak je prilično izložen vjetru, a dijelom i kiši. Prednji dio toga prostora strmo je nagnut prema dnu klanca, dok je stražnji dio zaravnjen. Današnja površina tla uglavnom je prekrivena humusom iz kojega mjestimice proviruju veliki kameni blokovi (slika 1).

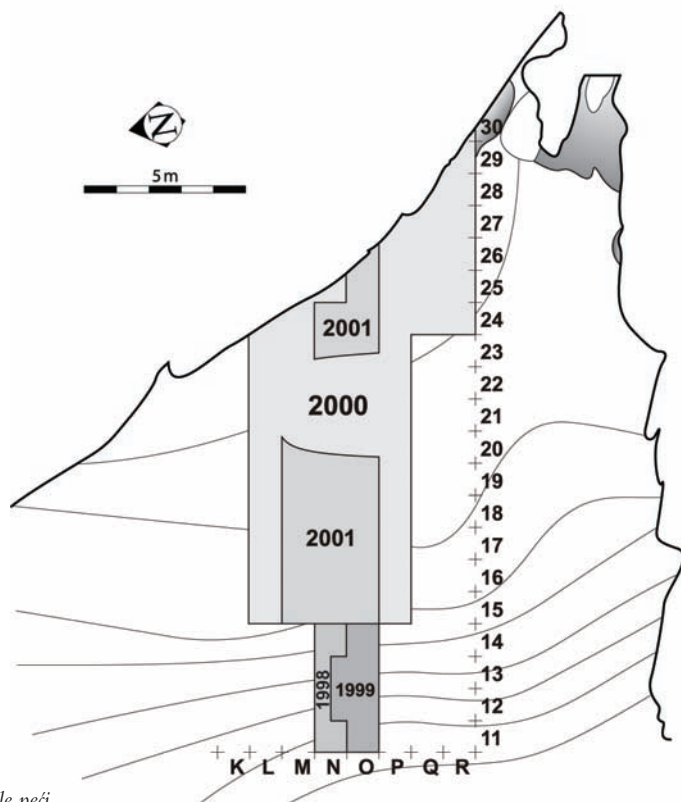

Sl. 1 Vela peć, pogled prema jugu (iskopavanje 2001. godine)

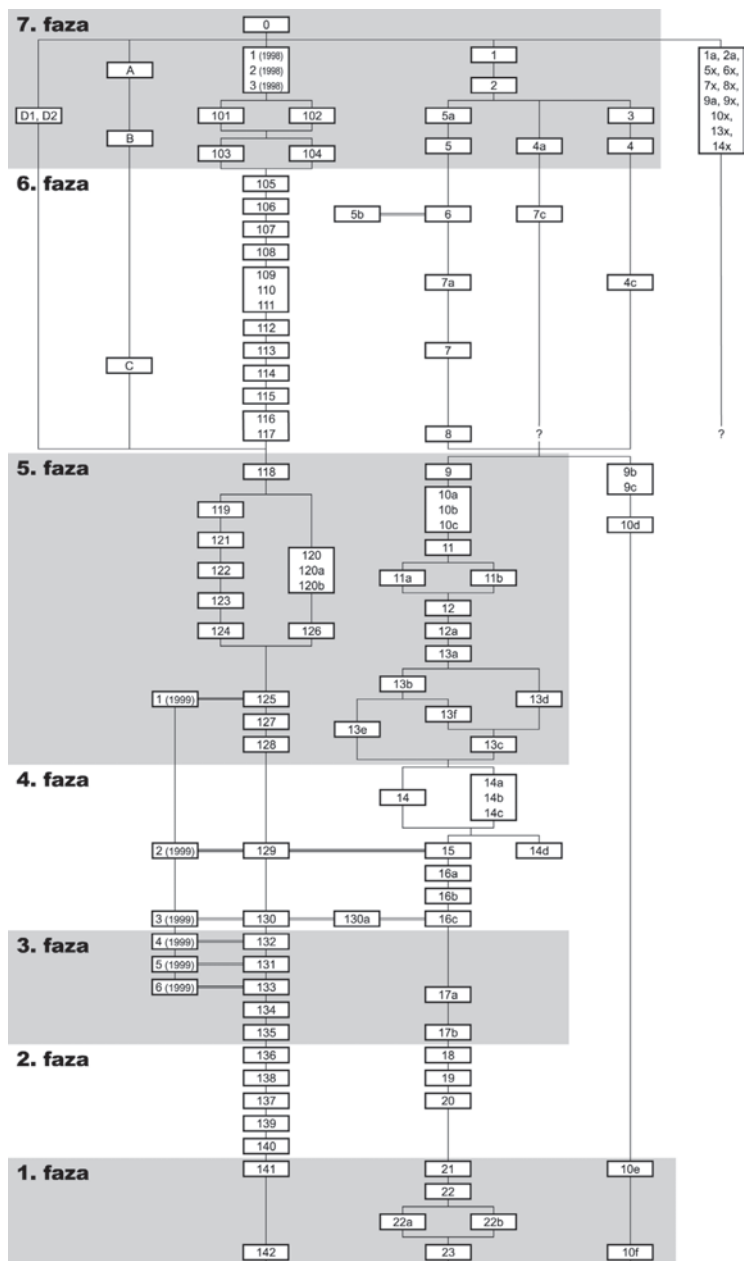
Preko puta, na suprotnome obronku klanca, stotinjak metara daleko i desetak metara niže od Vele peći nalazi se ulaz u Pupićinu peć. U toj su špilji tijekom protekloga desetljeća provedena opsežna iskopavanja u sklopu međunarodnoga znanstveno-istraživačkog projekta¹ čiji je glavni cilj bio prikupljanje građe o paleookolišu, pretpovijesnoj naseljenosti i strategijama opstanka u sjevernoj Istri na prijelazu iz pleistocena u holocen (Miracle 2006).

¹ Projekt "Pupićina peć" plod je suradnje Sveučilišta u Cambridgeu, Arheološkog muzeja Istre u Puli te niza drugih hrvatskih i inozemnih znanstvenih ustanova. Analize koje su predmet ovoga članka provedene su u Institutu za antropologiju u Zagrebu, u sklopu znanstvenoga projekta br. 196-1962766-2740 "Kulturalne promjene i dinamika arheoloških populacija na istočnom Jadranu", uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

U sklopu spomenutoga projekta provedeno je i arheološko istraživanje Vele peći. Prva probna sonda iskopana je 1996. i 1997. godine pri dnu pripećka. Ukazala je na postojanje dubokih, jasno uslojenih antropogenih naslaga, no u njoj gotovo da i nije bilo pokretnih arheoloških nalaza. Istraživanje je nastavljeno 1998. godine otvaranjem druge sonde u prednjem dijelu nalazišta, u nadi da bi slojevi ondje mogli sadržavati bogatije i zanimljivije nalaze. Te se godine na površini od 2 m² naišlo na pretpovijesne arheološke nalaze, pa je odlučeno da se istraživanje nastavi i iduće sezone (Miracle, Forenbaher 1998, 41-43). Nakon što je 1999. u drugoj sondi dosegnuta dubina od preko pet metara (Forenbaher, Miracle 1999), postalo je jasno da će nastavak iskopavanja biti moguć jedino ako se otvori znatno veća površina nalazišta. To je učinjeno 2000., kada su mlađi slojevi Vele peći otkopani na ukupnoj površini od oko 80 m² (Miracle, Tkalčec 2000). Napokon, 2001. godine istraživani su stariji slojevi (Miracle, Komšo, Tkalčec 2002), čime je iskopavanje u Veloj peći privedeno kraju (slika 2).

Sl. 2 Tlocrt Vele peći

Sl. 3 Stratigrafski dijagram Vele peč

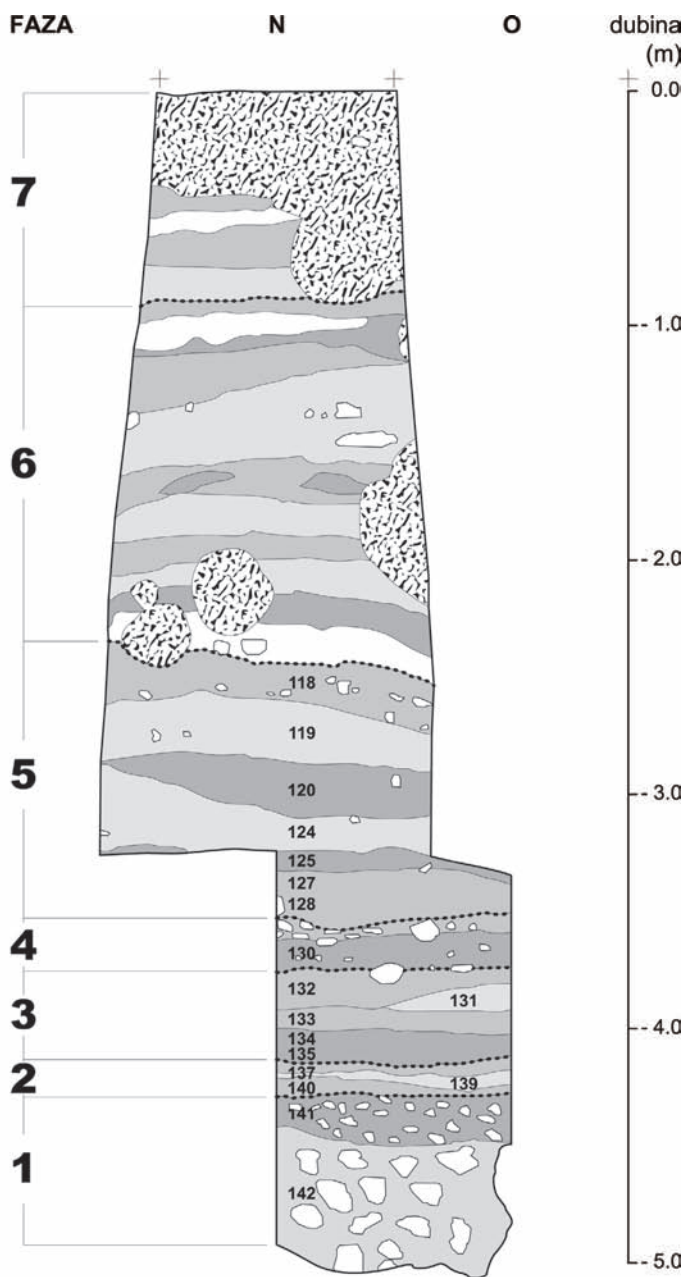
Razdioba višeslojnih nalazišta na kronološke faze često se temelji na razlikama stilskih obilježja prikupljene lončarije. Zbog toga analize lončarije obično prethode analizama ostalih kategorija arheoloških nalaza koje se mogu provesti tek nakon što je nalazište podijeljeno na faze. Cilj je ovoga rada obrazložiti podjelu na faze Vele peći, sažeto opisujući njenu stratigrafiju i opća obilježja lončarije te zatim podrobnije iznijeti rezultate analize skupova nalaza lončarije prikupljene iz pojedinih faza nalazišta. Rezultati analiza ostalih kategorija arheološke građe bit će objavljeni naknadno, kada će biti moguća i cjelovita interpretacija nalazišta.

Stratigrafija i podjela na faze

Metodologija iskopavanja u Veloj peći nije se bitno razlikovala od one primijenjene u Pupićinoj peći (Miracle, Forenbaher 2006a, 68–80). Gdje god je to bilo moguće, slijedile su se granice prirodnih slojeva i bilježilo se njihovo prostiranje. Takvim postupkom definirana su ukupno 123 stratigrafska konteksta. Njihovi međusobni odnosi prikazani su stratigrafskim dijagramom (slika 3). Sva zemlja iskopana iz pretpovijesnih naslaga (faze 1–5) sustavno je prosijavana, dok je zemlja iz mlađih naslaga (faze 6 i 7) u cijelosti prosijavana samo tijekom prve sezone istraživanja 1998. godine. Tada se pokazalo da spomenute mlađe naslage sadrže vrlo malo arheoloških nalaza pa se stoga u kasnijim sezonama iskopavanja prosijavao samo njihov uzorak od oko 5%, dok su iz preostale mase taložine nalazi prikupljeni kada bi ih se primijetilo. Time se iskopavanje mlađih, arheološki siromašnih naslaga znatno ubrzalo uz minimalni gubitak informacija, sudeći prema kontrolnome uzorku.

Većina arheoloških slojeva nagnuta je od unutrašnjosti prema otvoru Vele peći. U istome smjeru osjetno raste debljina naslaga pa su one pri zapadnome kraju otkopanog prostora debele preko pet metara, dok su pri istočnome kraju znatno tanje. Podijelili smo ih u sedam kronoloških faza (slike 3 i 4). Unatoč priličnoj poremećenosti slojeva, poglavito onih koji pripadaju mlađim fazama (o čemu će više riječi biti u nastavku), čini se da nije bilo znatnijega miješanja arheološke građe iz različitih faza. Na to navodi prilično jasna razgraničenost vremenski osjetljivih ulomaka lončarije, kao i odsutnost spojeva između ulomaka prikupljenih iz različitih faza. Izuzetak je 3. faza, koja je upravo zbog toga izdvojena od prethodne i sljedeće faze.

Zbog velike dubine iskopa, kao i zbog mnogobrojnih kamenih blokova koje nismo mogli ukloniti, površine otvorene u mlađim fazama mnogostruko su veće nego u starijim fazama. U tablici 1 navodimo približne površine iskopa i zapremine iskopane zemlje za svaku pojedinu fazu nalazišta.

Sl. 4 Reprezentativni presjek kroz arheološke slojeve Vele peči (kvadrati N-O 14/15)

Tablica 1. Približne površine iskopa i zapremine iskopane zemlje

Faza	Površina (m ²)	Zapremina (m ³)
7	83	49,8
6	35	38,5
5	23	16,1
4	12	1,6
3	4	1,2
2	3	1,1
1	4	2,8
Ukupno		111,1

Faza 1

Naslage pripisane prvoj fazi dosegnute su pri dnu iskopa na dva mjesta, na ukupnoj površini od 4 m², u debljini od oko 0,7 m. U donjem dijelu sastoje se od oštrobriđog vapnenačkog kamenja čija je površina poprimila narančastu boju, dok je u gornjem dijelu prostor među kamenjem ispunjen žutosmeđim prahom ili rastresitom ilovačom. U te su naslage uklopljeni ostaci jednog vatrišta (kontekst 22a), kao i pokretna arheološka građa koja se uglavnom sastoji od životinjskih kostiju i izradevina od cijepanoga kamena. Radiokarbonski datum iz stratigrafskoga konteksta 141 smješta mlađi dio ovih naslaga u rani holocen (Beta-145093: 9680±170, kalibrirani raspon od 1SD: 9290. - 8810. pr. Kr.). Prema tome, prvu fazu Vele peći možemo preliminarno pripisati mezolitiku.

Pri vrhu najmlađih konteksta te faze prikupljena su tri ulomka lončarije. Jedan od njih je nedijagnostički ulomak trbuha, na drugome je plastična bradavica kakve ponekad nalazimo na neolitičkoj lončariji, dok je treći ulomak fasetiranoga oboda koji prema svojim formalnim obilježjima pripada kasnomu brončanom dobu. Smatramo da su sva tri ulomka umetnuta u mezolitičke kontekste iz kasnijih faza.

Faza 2

Relativno tanke naslage (prosječne debljine tridesetak centimetara) pripisane drugoj fazi otkopane su na površini od 3 m². Sastoje se uglavnom od sivosmeđeg praha i rastresite ilovače, dok proslojci zbijene i mjestimice zarumenjene ilovače, te spaljeno kamenje vjerojatno predstavljaju ostatke vatrišta. Svi stratigrafski konteksti sadržavali su lončariju. Vremenski osjetljivi ulomci lončarije mogu se, prema svojim stilskim obilježjima, bez iznimke pripisati neolitiku.

Faza 3

Trećoj fazi pripisane su naslage čija debljina raste od oko 0,1 m pri istočnome kraju do 0,6 m pri zapadnom kraju otkopa, ukupne površine od oko 4 m². Sastoje se pretežno od žutosmeđe i sivosmeđe ilovače i općenito su zbijenije od naslaga prethodne faze. Nekoliko proslojaka pepela i gara, kao i razasute sitne čestice drvenoga ugljena, svjedoče o povremenom paljenju vatri. Svi stratigrafski konteksti osim jednog, prostorno vrlo ograničenog (4/1999), sadržavali su lončariju.

Od malobrojnih vremenski osjetljivih ulomaka lončarije, podjednaki broj može se pripisati neolitiku i brončanom dobu. Ponekad se brončanodobni i neolitički ulomci nalaze zajedno u istome kontekstu (kontekst 17a) ili konteksti s tipičnim neolitičkim ulomcima preslojavaju one s tipičnim brončanodobnim ulomcima (konteksti 133 i 134). Uzorak drvenog ugljena iz konteksta 133 radiokarbonski je datiran u treću četvrtinu 5. tisućljeća pr. Kr. (Beta-188922: 5540±120, kalibrirani raspon od 1SD: 4520. - 4250. pr. Kr.), što bi odgovaralo vremenu kasnoga neolitika. Ipak, bilo bi nesmotreno čitavu ovu fazu pripisati kasnome neolitiku jer postoje naznake poremećenosti pojedinih konteksta, stratigrafskih inverzija i miješanja arheološke građe iz vrlo različitih razdoblja, dok većina konteksta ne sadrži karakteristične, vremenski osjetljive nalaze. Upravo zbog takve nesigurnosti izdvojili smo fazu 3 kao svojevrsnu “tamponzonu” između jasno definirane neolitičke faze 2 i brončanodobne faze 4.

Faza 4

Naslage pripisane četvrtoj fazi otkopane su na površini od 12 m². U zapadnome dijelu iskopa mjestimice dostižu debljinu od tridesetak centimetara, dok se prema istoku postepeno stanjuju i naposljetku isklinjavaju. Većinom se sastoje od više ili manje rastresite sivosmeđe, žutosmeđe i crvenkastosmeđe ilovače sa sitnim oštrobriđim kamenjem. Mjestimice propečena zemlja (primjerice, kontekst 16b) te razasuti pepeo i drveni ugljen vjerojatno predstavljaju ostatke vatrišta. Neki od najmlađih stratigrafskih konteksta pripisani ovoj fazi (konteksti 14 i 14d) sastoje se od “slojevitih torti”, naizmjeničnih proslojaka pepela i gara (Boschian 2006, 127-128).

Pri dnu naslaga 4. faze, u sjeverozapadnom kutu kvadrata O 14, naišli smo na izrazitu koncentraciju lončarije. S prostora promjera četrdesetak i dubine dvadesetak centimetara (kontekst 130a) prikupili smo preko 12 kilograma ulomaka koji potječu od petnaestak posuda. Radi se najvjerojatnije o malenoj jami ispunjenoj ilovačom koja se ni po čemu, osim po gustoći nalaza, ne razlikuje od okolnoga tla (kontekst 130).

Svi stratigrafski konteksti osim jednog (14d) sadržavali su lončariju. Vremenski

osjetljivi ulomci lončarije mogu se, prema svojim stilskim obilježjima, bez iznimke pripisati brončanom dobu, pri čemu se mnogi mogu i pobliže pripisati srednjem i kasnom brončanom dobu.

Faza 5

Naslage pripisane petoj fazi otkopane su na površini od 23 m². U zapadnome dijelu iskopa debele su oko 1 m, dok se prema istoku postepeno stanjuju. Većinom se sastoje od više ili manje rastresite sivosmeđe, žućkastosmeđe i crvenkastosmeđe ilovače. Unutar tih naslaga uklopljeni su ostaci brojnih vatrišta (konteksti 11a-b, 12a, 13d-f, 127, 128), kao i drugi tragovi paljenja vatri ("slojevite torte" od pepela i gara u kontekstima 9, 10a-c i 13b, te raspršeni pepeo i gar u mnogim drugim kontekstima).

Od ukupno 29 stratigrafskih konteksta, 25 ih je sadržavalo lončariju (izuzetak su vatrišta 11a, 12a, 13e i 127). Radi se većinom o nedijagnostičkim ulomcima grubih posuda oblikovanih slobodnom rukom koji bi mogli pripadati brončanomu ili željeznom dobu, ali nisu pobliže vremenski odredivi. Budući da zasad ne raspolažemo radiokarbonskim datumima za ovu fazu, prema njenom stratigrafskom položaju i općim obilježjima lončarije možemo je tek okvirno pripisati kraju brončanoga ili željeznom dobu.

Faza 6

Naslage pripisane šestoj fazi otkopane su na površini od 35 m². U zapadnome dijelu iskopa njihova ukupna debljina premašuje 1,5 m, dok su u istočnom dijelu slojevi znatno tanji i leže izravno na živoj stijeni. Velik dio naslaga pri zapadnome kraju iskopa čine rastresiti slojevi sivosmeđe, crvenkastosmeđe i žućkastosmeđe zemlje s mnogobrojnim tragovima paljenja vatri (raspršenim pepelom i garom ili proslojcima pepela i gara) te "slojevite torte" od pepela i gara (konteksti 6, 116 i 117). Za razliku od toga, u središnjem dijelu iskopa naslage se sastoje od zbijene, stratigrafski slabo diferencirane crvenkastosmeđe ilovače (konteksti 4c, 7, 8). Pojedine koncentracije pepela, gara, zarumenjene ilovače i spaljenog kamenja (konteksti 5b, 7a, 7c) vjerojatno predstavljaju ostatke vatrišta.

Slojeve su znatno poremetili mali i srednji sisavci kopajući svoje jazbine. U nekim kvadratima znatan dio od ukupne mase sloja otpada na njihove rovove koji se isprepliću i granaju u nepredvidivim smjerovima, a nerijetko su širi od pola metra. Prilikom iskopavanja, ispunu rovova pažljivo smo izdvajali od neporemećenih naslaga, a svu

odatle prikupljenu građu smatramo nalazima iz poremećenih konteksta.

Lončarije u ovoj fazi praktički uopće nema. Prikupljena su samo dva nedijagnostička, slobodnom rukom oblikovana ulomka. Oba potječu iz konteksta pri samome dnu (117 i C) te ih smatramo zaostalim nalazima iz prethodne faze. Budući da zasad nemamo nikakvih elemenata za datiranje, šestu fazu možemo prema njenoj stratigrafskoj poziciji tek vrlo široko pripisati vremenu između kasnoga brončanog doba i kasne antike.

Faza 7

Naslage pripisane sedmoj fazi otkopane su na površini od 83 m². U zapadnome dijelu iskopa debele su nešto manje od 1 m, a prema istoku se stanjuju. Starije nasage unutar ove faze ne razlikuju se znatnije od naslaga prethodne faze. U zapadnome i istočnom dijelu iskopa nastavljaju se rastresiti slojevi zemlje s tragovima paljenja vatri (konteksti B, 101-104), te "slojevite torte" od pepela i gara (konteksti 5 i 5a), dok pri sredini iskopa prevladavaju naslage od više ili manje zbijene, stratigrafski slabo diferencirane ilovače (konteksti 3, 4, 4a). Unutar konteksta 4 bilo je uklopljeno nekoliko manjih vatrišta, dok je gornja površina istoga konteksta bila probijena brojnim, nepravilno raspoređenim rupama promjera 6 - 15 cm koje bi mogle predstavljati trag neke konstrukcije od drvenoga kolja ili stupića. Gornjih četrdesetak centimetara taložine čini nediferencirani sivi rastresiti sloj (konteksti A, 1-3/1998, 1-2/2000), poremećena taložina koju su vjerojatno na površinu izbacile životinje kopajući svoje jazbine.

Većina konteksta sadržavala je rijetke ulomke grube lončarije, većinom s jasnim tragovima vrtnje na brzorotirajućem lončarskom kolu. Dva ulomka male, ciglasto crveno pečene zdjelice mogu se pripisati kasnoantičkome razdoblju, kojem vjerojatno pripada i sva ostala građa iz ove faze.

Lončarija

Cjelokupni uzorak lončarije iz Vele peći sastoji se od 2096 ulomaka, ukupne težine preko 33 kg (tablica 2). Podijelili smo ga na pet skupova nalaza koji odgovaraju drugoj, trećoj, četvrtoj, petoj i sedmoj fazi nalazišta. Prva i šesta faza nisu sadržavale lončariju, izuzev triju ulomaka iz faze 1 koje smatramo umetnutim nalazima pa smo ih pridružili fazi 2, te dvaju ulomaka iz faze 6 koje smatramo zaostalim nalazima pa smo ih pridružili fazi 5.

Učestalost nalaza, izražena kao težina lončarije u kilogramima po kubičnom metru iskopanoga tla, prilično je niska (tablica 2), osim u četvrtoj fazi, gdje se penje preko 11 kg/m³. Spomenutih pet skupova nalaza vrlo su neujednačeni po veličini. Na

Tablica 2. Opći podaci o skupovima nalaza lončarije

Faza	Svi ulomci		Učestalost	Razlo- mljenost	Dijagno- stički	Ukrašeni		Kolo	
	N	kg	kg/m ³	N/kg	N	N	%	N	%
7	112	1,44	0,03	78	69	8	7,1	67	59,8
6	0								
5	677	9,14	0,57	74	83	21	3,1	3	0,4
4	996	18,70	11,68	53	120	26	2,6	0	0,0
3	104	1,35	1,10	77	21	4	3,8	0	0,0
2	120	0,92	0,83	130	22	6	5,0	0	0,0
1	0								
x*	87	1,79		49	18	2	2,3	7	8,0
Ukupno	2096	33,34	0,36	63	333	67	3,2	77	3,7

* Poremećeni i nesigurni konteksti

četvrtu fazu otpada gotovo polovica od svih ulomaka, na petu gotovo trećina, dok ih na svaku od preostale tri faze otpada samo po stotinjak. Druga i treća faza sadrže tek po dvadesetak dijagnostičkih ulomaka (oboda, dna, ručaka i ukrašenih komada), što otežava ili sprečava smislenu statističku analizu pojedinih varijabli.

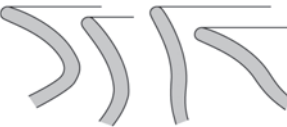

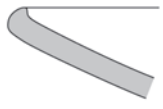

Općenito, ulomci su malenih dimenzija, što znatno ograničuje mogućnost analize oblika i veličina posuda, kao i ukrasnih motiva. Razlomljenost, izražena kao prosječan broj ulomaka po kilogramu lončarije, prilično je ujednačena kroz većinu faza (tablica 2). Izuzetak je druga faza, u kojoj je razlomljenost osjetno veća te kontekst 130a unutar četvrte faze, gdje smo od mnogobrojnih većih ulomaka uspjeli sastaviti desetak više ili manje cjelovitih posuda.

Metodologija

Prilikom prikupljanja podataka o dijagnostičkim ulomcima lončarije iz Vele peći koristili smo se, uz manje prilagodbe, metodologijom koju smo primijenili i podrobnije opisali prilikom obrade građe iz Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 167-171). Od metričkih varijabli bilježili smo promjere oboda i/ili dna posuda i debljine njihovih stijenki. Nominalne varijable opisuju oblik posude, oblike dijelova posude, tehnike ukrašavanja, ukrasne motive i njihov smještaj, obradu površine, tehniku oblikovanja posude te prisutnost rupa napravljenih radi kranja.

Oblici posuda podrobno su opisani u nastavku, po pojedinim fazama. Pritom smo se, koliko smo mogli, držali tipova definiranih u Pupićevoj peći. Općenito, razlikovali smo pet glavnih kategorija posuda (Rice 1987): lonce (posude čija je visina veća od najveće širine), zdjele (posude čija je visina manja od najveće širine), plitice (posude čija je visina manja od $\frac{1}{4}$ najveće širine), vrčeve (posude srednje veličine s jednom uspravnom ručkom) i šalice (male posude s jednom uspravnom ručkom).

Oblike oboda posuda razlikovali smo prema njihovoj zakrivljenosti i oblikovanju usne (slika 5). Nadalje, razlikovali smo pet varijanti oblika dna (slika 6) i bilježili nagib stijenke trbuha posude neposredno iznad dna kao strmiji od 45° , oko 45° , blaži od 45° ili vodoravan. Drške smo klasificirali kao vodoravne ili potkovičaste, a ručke kao vodoravno ili uspravno postavljene, pri čemu smo razlikovali niz varijanti koje pobliže opisujemo u nastavku teksta.

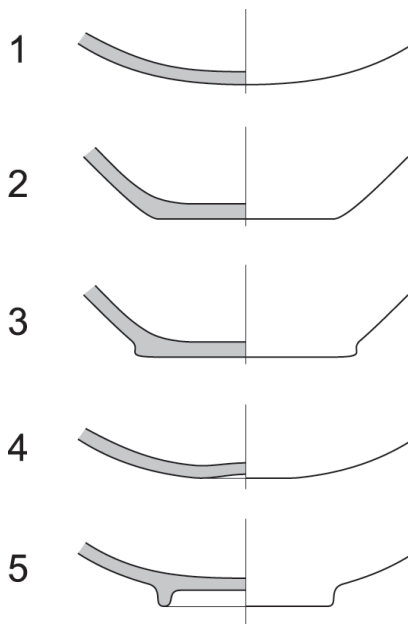
	JEDNOSTAVNI	IZVIJENI	RAZGRNUTI
SA ZAOBLJENOM USNOM			
SA ZARAVNJENOM USNOM			
TRAKASTO ZADEBLJANI			
ZADEBLJANI IZNUTRA			
FAZETIRANI			

Sl. 5 Oblici oboda posuda iz Vele peći prema obliku usne i zakrivljenosti stijenke

Razlikovali smo pet glavnih tehnika ukrašavanja (urezivanje, utiskivanje, žljebljenje, plastično apliciranje i oslikavanje). Ulomke smo klasificirali prema obradi površine u tri subjektivne kategorije kao glačane, ovlaš glačane ili neglačane te bilježili pojavu namjerno nahrenavljjenih površina (barbotina i prevlačenja metlicom), premaza te tragova vrtnje na brzorotirajućem lončarskom kolu.

Lončarija 2. faze

Mali skup nalaza lončarije sastoji se od 120 ulomaka, od kojih su 22 dijagnostička, ukupne težine nešto manje od 1 kg (tablica 2). Razlomljenost lončarije u ovoj je fazi znatno veća nego u ostalim fazama (tablica 2), pa su ulomci pretežno vrlo malih dimenzija. Među njima su i tri ulomka iz najmlađih konteksta prve faze, koje ondje smatramo umetnutim nalazima. Sve posude bile su oblikovane slobodnom rukom.

Sl. 6 Oblici dna posuda iz Vele peći: 1 zaobljeno, 2 ravno, 3 ravno s peticom, 4 konkavno, 5 na prstenastoj nozi

Tablica 3. Obrada površine ulomaka lončarije

Faza	N	Glačana	Ovlaš glačana	Neglačana	Barbotin	Metlica	Premaz
7	69			97%			3%
5	83	14%	28%	58%			
4	120	48%	26%	28%	6%		
3	21	24%	24%	42%		10%	
2	22	27%		59%		14%	
x*	18	17%	11%	72%			
Ukupno	332	25%	18%	55%	2%	2%	1%

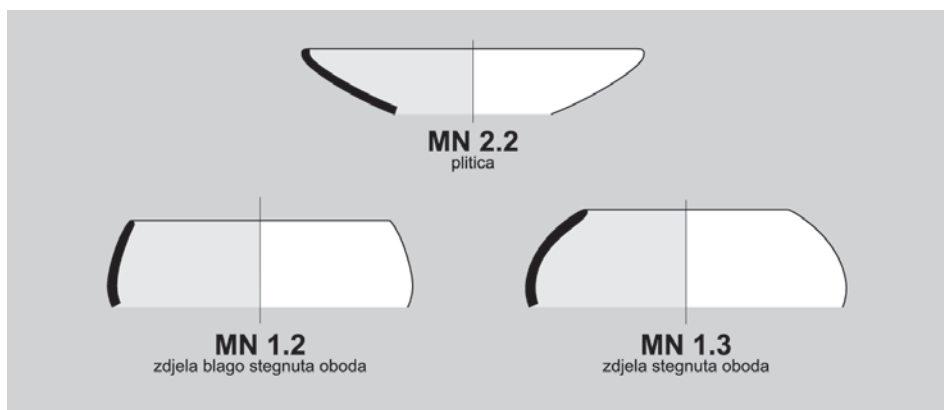
* Poremećeni i nesigurni konteksti

Tablica 4. Debljine stijenki posuda

Faza	N	prosjek (mm)	SD (mm)	CV*
7	69	6,34	1,71	27%
5	79	8,90	2,37	27%
4	111	9,00	2,71	30%
3	20	6,78	1,40	21%
2	21	6,85	1,35	20%

* Koeficijent varijacije CV = SD / prosjek • 100 (%)

Površina većine ulomaka nije glačana, a kod nekoliko je dodatno nahrpavljena metličastim prevlačenjem (tablica 3). Stijenke posuda prilično su ujednačenih debljina i razmjerno tanke (tablica 4). Na temelju nekoliko ulomaka oboda mogu se naslutiti tri različita oblika posuda (slika 7):

Sl. 7 Oblici posuda 2. faze

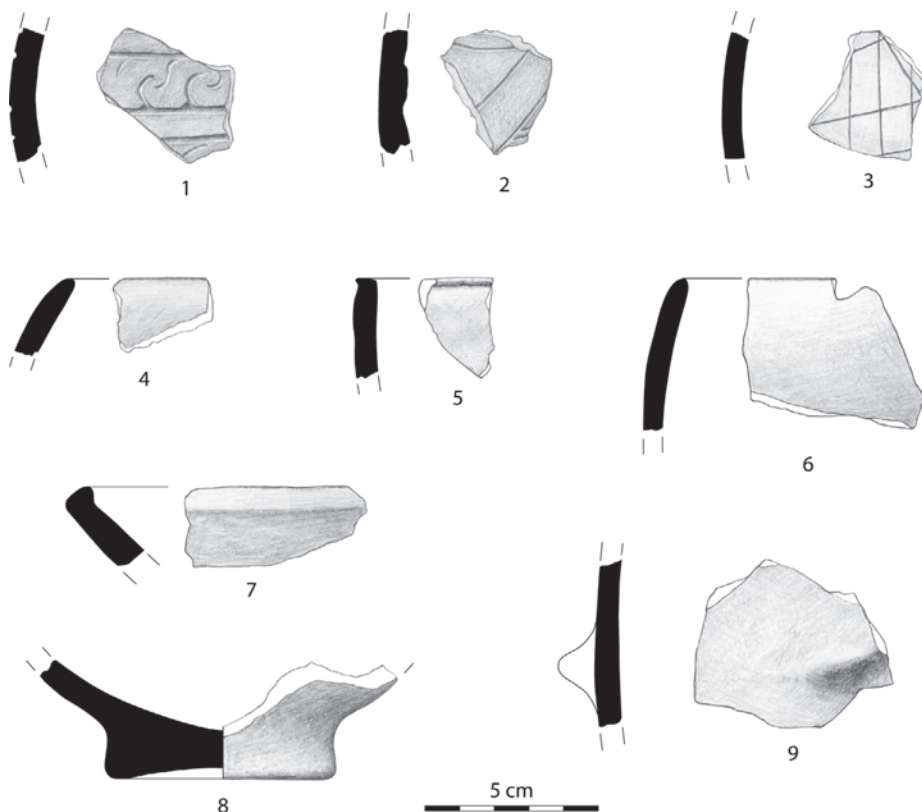
MN 1.2 - Zdjela blago stegnuta oboda (Forenbaher, Kaiser 2006, 174) zastupljena je s dva ulomka oboda različitih posuda srednje veličine (slika 8: 4 i 6). Slično oblikovane zdjele pojavljuju se tijekom čitavog neolitika.

MN 1.3 - Zdjela stegnuta oboda (Forenbaher, Kaiser 2006, 174) zastupljena je s jednim jedinim ulomkom oboda. Radi se o obliku koji je sličan prethodnom, no nešto zatvoreniji. Takve se zdjele također pojavljuju tijekom čitavog neolitika.

MN 2.2 - Plitica je zastupljena jednim ulomkom iznutra zadebljanoga, oštro profiliranog oboda (slika 8: 7). Čini se da su posude slična oblika naročito česte za srednjeg neolitika (Korošec 1958, T. 77-80, T. 85: 6, 8-10).

Većina posuda imala je jednostavne obode sa zaobljenom usnom. Uz to se pojedinačno pojavljuje jednostavni obod sa zaravnjenom usnom, izvijeni obod sa zaobljenom usnom te jednostavni iznutra zadebljani obod (slika 5). Prikupljeno je samo jedno dno posude na niskoj prstenastoj nozi (slika 8: 8). Taj detalj oblikovanja također je naročito omiljen za srednjeg neolitika (Korošec 1958, T. 95-96). Pretpostavljamo da je većina posuda imala zaobljena dna koja je vrlo teško razlikovati od ulomaka trbuha. Neke od posuda imale su vodoravne drške (slika 8: 9).

Prikupljeno je samo šest ukrašenih ulomaka, odnosno 5% od cjelokupnog skupa

Sl. 8 Neolitička lončarija iz Vele peći: 1 treća faza, 2-9 druga faza (1 kontekst 17a; 2 kontekst 18; 3-4 kontekst 138; 5 kontekst 139; 6-7 kontekst 136; 8-9 kontekst 137)

nalaza, što je slično ili nešto manje nego u neolitičkim horizontima Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 171; tablica 5.7), no ipak više nego u većini faza Vele peći (tablica 2). Usporedne ili mrežasto urezane linije te dio složenoga urezanog motiva pojavljuju se na četiri ulomka (slika 8: 2 i 3). Plastični ukras zastupljen je s jednom bradavicom. Čini se da je jedan ulomak trbuha bio oslikan složenim geometrijskim pravocrtnim motivom, no boja je posve izbljedadila.

Sva opisana stilska obilježja odgovaraju lončariji neolitičkog vremena. Pritom valja naglasiti da među prikupljenim ulomcima nema karakterističnih ranoneolitičkih nalaza. Plitice i posude na prstenastoj nozi česte su u srednjem neolitiku, a tomu razdoblju mogli bi pripadati i svi ostali, vremenski manje osjetljivi nalazi iz ove faze. Geografski i stilski najbliže analogije nalazimo u srednjoneolitičkom "danilsko-vlaškom" horizontu H Pupićine peći koji je ondje datiran u treću četvrtinu šestoga tisućljeća pr. Kr. (Forenbaher, Kaiser 2006, 172-182).

Lončarija 3. faze

Trećoj fazi pripada najmanji skup nalaza lončarije. Sastoji se od 104 ulomka, od kojih je 21 dijagnostički, ukupne težine nešto više od 1 kg (tablica 2). Ulomci su prilično malih dimenzija, iako su u prosjeku znatno krupniji nego u prethodnoj fazi. Sve posude bile su oblikovane slobodnom rukom. Površina većine ulomaka nije glačana ili je tek ovlaš glačana, a dva ulomka dodatno su nahrapavljena metličastim prevlačenjem (tablica 3). Debljine stijenki vrlo su slične onima iz prethodne faze (tablica 4).

Samo je jedan ulomak oboda dovoljno velik da ukazuje na oblik posude. Radi se o zdjeli blago stegnuta oboda (slika 7, MN 1.2). Podjednako su česti ulomci jednostavnih i izvijenih oboda, među kojima su i tri ulomka razgrnutoga oboda (slika 5). Uz to je prikupljen jedan ulomak ravnoga dna posude te jedan ulomak vodoravno postavljene ručke ovalnoga presjeka.

Prikupljena su samo četiri ukrašena ulomka, što je manje od 4% cjelokupnoga skupa nalaza. Tri ulomka ukrašena su urezivanjem, a jedini prepoznatljivi urezani motiv je spiralni meandar (slika 8: 1). Slično ukrašeni ulomci prikupljeni su iz srednjoneolitičkoga horizonta H Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 178; tabla 5.6: 1). Četvrti ulomak ukrašen je po ramenu trakama sastavljenim od po tri paralelna žljebića (slika 13: 6), na način karakterističan za sljedeću, brončanodobnu fazu Vele peći.

Budući da iz konteksta treće faze Vele peći potječe podjednak broj dijagnostičkih elemenata koji se mogu pripisati neolitiku (zdjela blago stegnuta oboda, spiralno-meandarski i drugi urezani ukrasi) i brončanom dobu (razgrnuti obodi, vodoravna

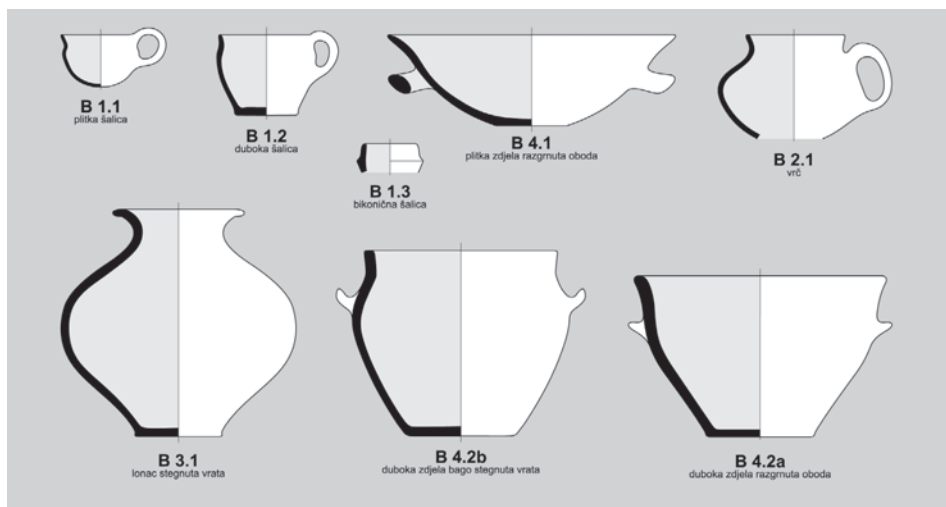
ručka, žlijebljeni ukras), smatramo da ovaj skup nalaza lončarije sadrži mješavinu ulomaka iz različitih vremenskih razdoblja.

Lončarija 4. faze

Iz konteksta četvrte faze prikupljeno je najviše lončarije. Od gotovo tisuću ulomaka, ukupne težine nešto manje od 19 kg, njih 120 smatrali smo dijagnostičkim (tablica 2). Prosječna razlomljenost nešto je manja nego u preostalim fazama, no to proizlazi iz činjenice da velik dio nalaza potječe iz malene jame (kontekst 130a) koja je bila puna krupnih ulomaka zemljanoga posuda. Odatle je prikupljeno 12 kg lončarije, odnosno 384 ulomka, uključujući i dvije gotovo cijele posude te dijelove niza posuda čiji se oblik mogao potpuno ili djelomično rekonstruirati, a prikazane su na slikama 10, 11 i 12. Unutar konteksta 130a razlomljenost iznosi 32 ulomka po kilogramu, dok je u preostalim kontekstima ove faze razlomljenost lončarije zapravo prilično visoka te u prosjeku iznosi 92 ulomka po kilogramu.

Sve su posude bile oblikovane slobodnom rukom. Površina znatnoga broja ulomaka brižljivo je glačana (tablica 3), a nekoliko je posuda imalo namjerno nahrapavljenu (barbotiniziranu) površinu (slika 10: 1-2; slika 11: 1-4). Stijenke posuda prilično su raznolikih debljina. Prosječna vrijednost njihove debljine zamjetno je veća nego u prethodnim fazama (tablica 4), zbog izvjesnog broja izrazito debelih ulomaka kakve ranije nismo susretali.

Na temelju cjelovitih ili djelomičnih rekonstrukcija razlikujemo četiri glavne kategorije posuda (slika 9): šalice (tri varijante), vrčeve, lonce i zdjele (tri varijante):

Sl. 9 Oblici posuda 4. faze

B 1. Šalice su otvorene posudice manjih dimenzija, zapremine od jednog do nekoliko decilitara, u pravilu s jednom uspravno postavljenom ručkom. Zastupljene su s pet primjeraka koje smo raspodijelili u tri varijante: plitke, duboke i bikonične šalice.

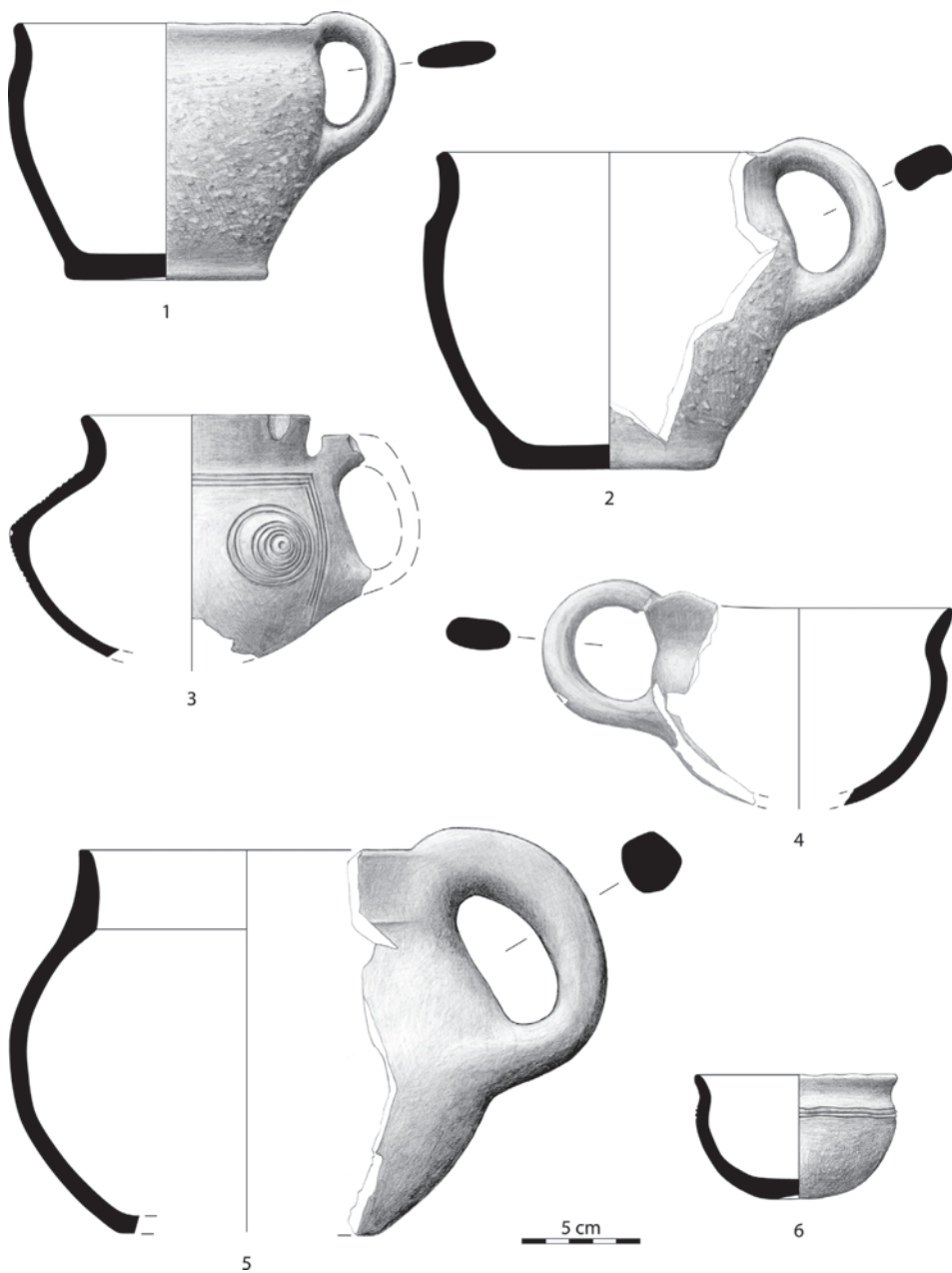
B 1.1 Plitka šalica zastupljena je s dva primjerka. Obje šalice imaju polukuglasto tijelo i izvijen, blago razgrnut obod. Jedna je nešto veća, neukrašena, s uspravno postavljenom trakastom ručkom koja se posve malo izdiže nad obodom (slika 10: 4). Druga je malena (slika 10: 6), ukrašena usporedno urezanim vodoravnim linijama po ramenu te ima konkavno dno, dok joj ručka nije sačuvana. Odgovara tipu BA 1.1.2 srednjobrončanodobne faze Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 188).

B 1.2 Duboka šalica također je zastupljena s dva primjerka, međusobno vrlo slična oblikom i veličinom (slika 10: 1, 2). Obje šalice imaju ravno dno, stožasto tijelo, blago stegnuti vrat i blago razgrnuti obod. Najveća širina im je pri ramenu, a uspravno postavljena trakasta ručka posve se malo izdiže nad obodom. Tijelo im je barbotinizirano, dok su vrat, ručka i uski pojas uz dno glačani. Valja istaknuti da obje šalice svojim oblikom i obradom površine izrazito nalikuju na duboke zdjele blago stegnuta vrata (tip B 4.2b), osim što su znatno manjih dimenzija i umjesto para jezičastih drški imaju po jednu vertikalnu trakastu ručku.

B 1.3 Bikonična šalica zastupljena je s jednim ulomkom male, grube posudice od koje je sačuvan samo prstenasti vrat i rebrom naglašeno bikonično rame (slika 13: 4).

B 2.1 Vrč je relativno rijedak oblik. Zastupljen je dijelovima dviju posuda srednje veličine, loptastoga tijela, kratkoga, stegnutog prstenastog vrata, s jednom uspravno postavljenom ručkom. Veći vrč nije bio ukrašen (slika 10: 5). Manji vrč (slika 10: 3) ukrašen je trakama sastavljenim od po tri usporedno urezane linije koje opasuju posudu po ramenu, teku oko ručke te okružuju tri široke plastične bradavice. Čini se da je gornji kraj brižljivo oblikovane ručke sjekirasto završavao.

B 3.1 Lonac stegnuta vrata također je relativno rijedak oblik, zastupljen ulomcima oboda dviju povećih, no ne jako velikih posuda. Taj oblik, blizak tipu BA 2.1.1d srednjobrončanodobne faze Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 189), rekonstruiran je hipotetično jer donji dijelovi lonaca nisu sačuvani. Karakteristična obilježja su široko razgrnuti fazetirani obod, izrazito stegnuti vrat te široko rame koje

Sl. 10 Brončanodobna lončarija iz Vele peči: 1-6 četvrta faza (kontekst 130a)

se vjerojatno nastavlja na loptasti trbuh. Jedan je primjerak bio po ramenu ukrašen složenim motivom koji se sastoji od traka sastavljenih od usporednih žljebića (slika 12: 4, 5).

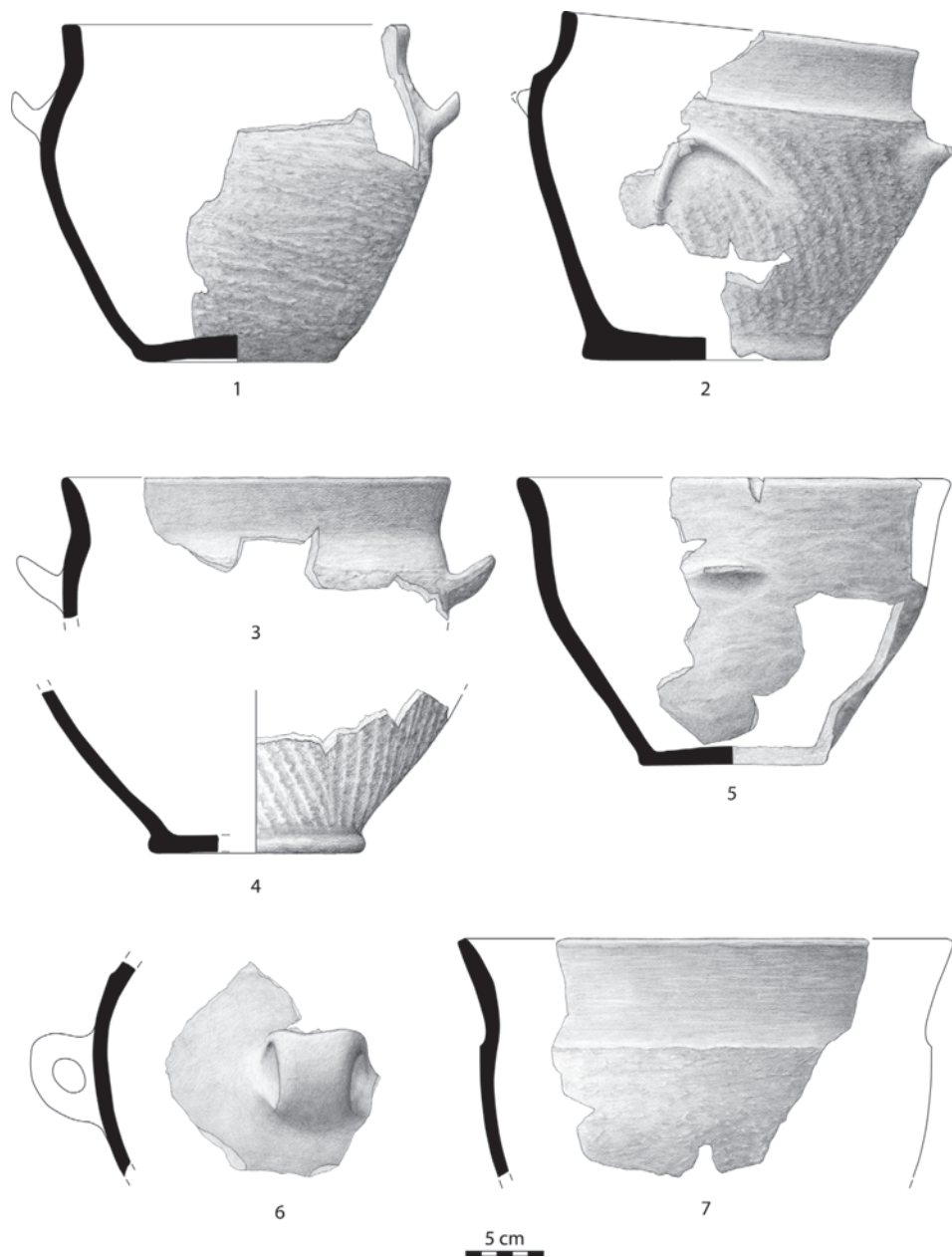
B 4. Zdjele su posude srednjih i većih dimenzija čija je visina manja od najveće širine. Zastupljene su s devet primjeraka koje smo raspodijelili u dvije glavne varijante: plitke i duboke zdjele. Duboke zdjele dvostruko su češće od plitkih.

B 4.1 Plitka zdjela razgrnuta oboda zastupljena je s tri međusobno prilično različita primjerka. Sve su tri zdjele široko otvorene, imaju razgrnuti obod i vodoravno postavljene ručke te su oblikom srodne tipu BA 2.2 iz Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 190). Jedna od njih, srednje veličine i grublje izrade, ima nisku prstenastu nogu i trakaste ručke (slika 12:3). Druga, velikih dimenzija i brižljivo glačane površine, ima fazetirani obod, žlijebljeni ukras s unutrašnje strane te masivne, žlijebljenjem ukrašene ručke (slika 12: 2). Od treće je sačuvan samo ulomak fazetiranog oboda.

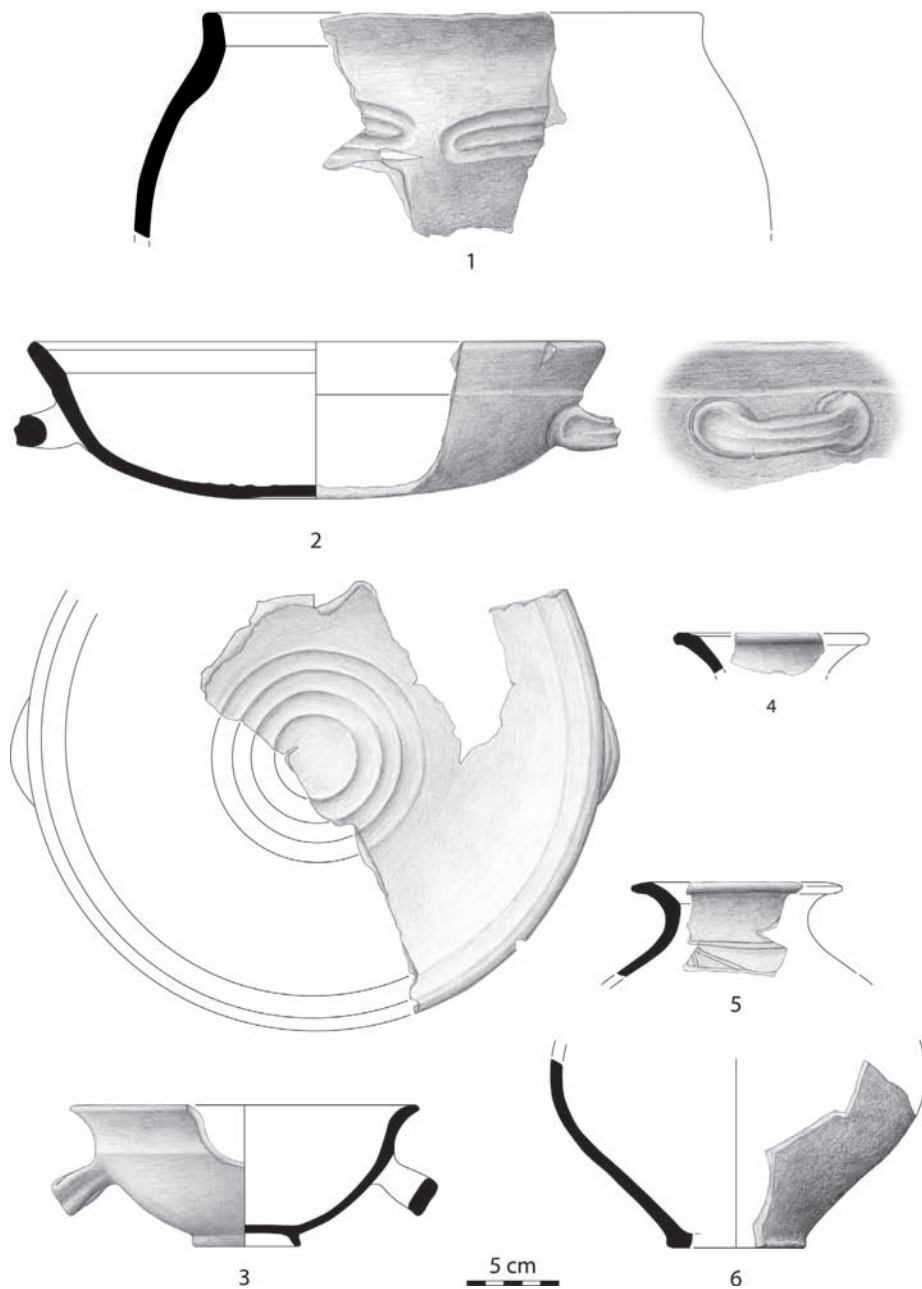
B 4.2a Duboka zdjela razgrnuta oboda zastupljena je s dva prilično slično oblikovana primjerka srednje veličine. Obje zdjele imaju stožasto tijelo, blago razgrnuti obod te su najšire pri obodu. Jedna od njih ima ravno dno i dvije vodoravne, nasuprotno postavljene jezičaste drške na ramenu (slika 11: 5), dok druga ima nešto izrazitije naznačeno rame, glačani obod i vrat te namjerno nahrapavljeno (barbotinizirano) tijelo (slika 11: 7).

B 4.2b Duboka zdjela blago stegnuta vrata zastupljena je s četiri primjerka. Zajednička obilježja su im stožasto tijelo, blago stegnuti vrat i blago razgrnuti obod, no za razliku od prethodne varijante, najveća širina im je pri ramenu. Tri zdjele su međusobno vrlo bliske oblikom, veličinom i obradom površine (slika 11: 1-3). Sve tri imaju ravna dna i po dvije vodoravne, nasuprotno postavljene jezičaste drške na ramenu, namjerno nahrapavljeno (barbotinizirano) tijelo, te glačan vrat, obod i uski pojas pri dnu. Samo jedna od njih ima pri ramenu grubo, potkovičasto oblikovano plastično rebro (slika 11: 2). Ta je posuda asimetrična, izobličena slijeganjem prije pečenja. Četvrta posuda ovoga tipa bila je vrlo velika, no od nje je sačuvan samo dio fazetiranoga oboda i ramena koje nosi žlijebljeni ukras (slika 12:1).

Većina posuda imala je jednostavna ravna dna ili ravna dna s peticom (slika 6), pri čemu se oba spomenuta oblika podjednako često pojavljuju. Po nagibu stijenke tijela posude neposredno iznad dna može se naslutiti da je većina posuda s takvim

Sl. 11 Brončanodobna lončarija iz Vele peči: 1-7 četvrta faza (kontekst 130a)

Sl. 12 Brončanodobna lončarija iz Vele peči. 1-6 četvrta faza (kontekst 130a)

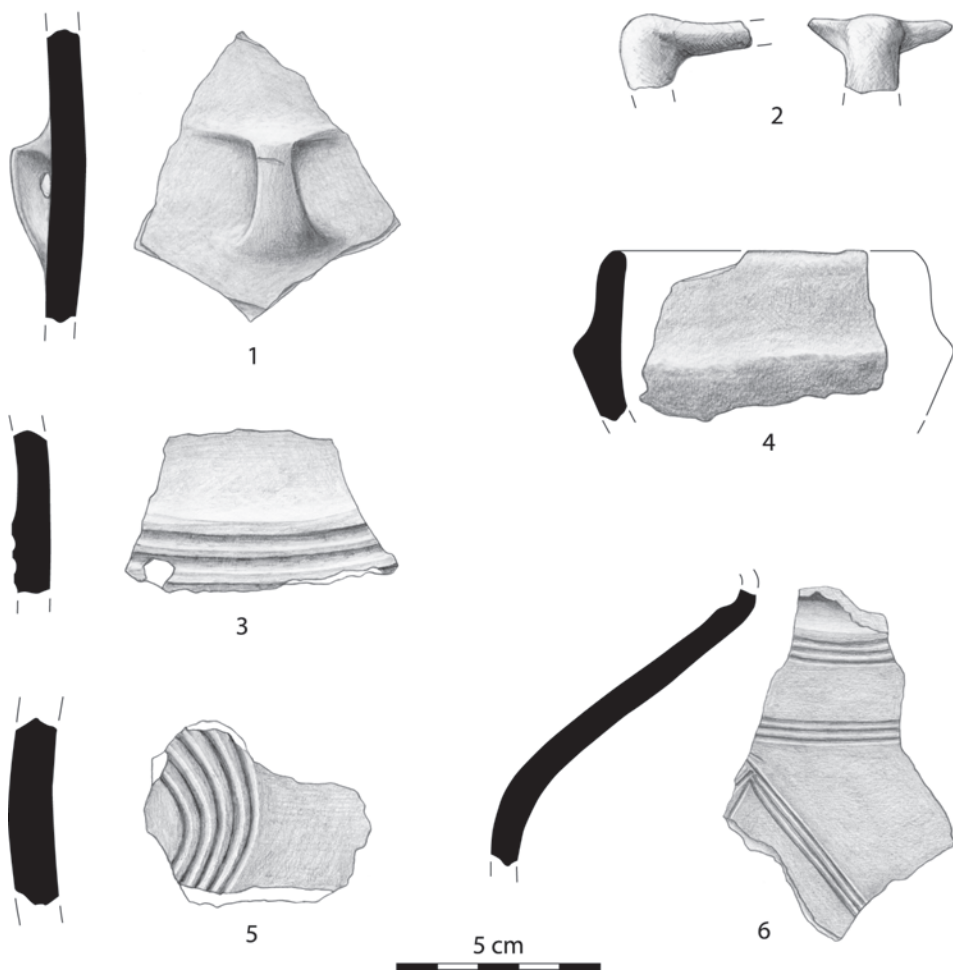
dnima bila prilično duboka, jer se u skoro 90% slučajeva njihove stijenke uzdižu pod kutom od 45° ili još strmije. Tek se rijetko pojavljuju dna na niskoj prstenastoj nozi (slika 12: 3) i konkavna dna (slika 10: 6), i to u pravilu na široko otvorenim, plitkim posudama.

Vodoravno postavljene jezičaste drške nalaze se u pravilu pri ramenu dubokih zdjela. Sudeći po slučajevima koje smo mogli cjelovito rekonstruirati, svaka je posuda obično imala po dvije takve drške, postavljene jedna nasuprot drugoj (slika 11: 1-3, 5). Posude drugih oblika često su imale uspravno postavljene ručke koje su spajale rame i obod. Među njima su najbrojnije trakaste ručke (slika 10: 1, 2, 4), iako se pojavljuju i ručke sa sjekirastim završetkom (slika 10: 3), koljenaste ručke s vodoravnom pločicom (slika 13: 1, 2) te jedna široka "tunelasta" ručka (slika 11: 6). Znatno rjeđe vodoravne ručke dolaze na trbusima široko otvorenih, plitkih zdjela (slika 12: 2 i 3).

Prevladavaju posude s razgrnutim obodima koji završavaju zaobljenom usnom, no gotovo je četvrtina od svih ulomaka oboda fazetirana (slika 5). Pojavljuje se po jedan ulomak zaravnjenoga, trakasto zadebljanog te iznutra zadebljanog oboda, kao i jedan ulomak izvijenoga oboda. Posljednji bi mogao pripadati neolitiku pa smatramo da se radi o jednome od rijetkih zaostalih nalaza.

Prikupljeno je 26 ukrašenih ulomaka, odnosno 2,6% od cjelokupnog skupa nalaza, što je najniža vrijednost od svih faza Vele peći te otprilike odgovara relativnoj učestalosti ukrašenih ulomaka u brončanodobnim fazama Pupićine peći (Forenbaher, Kaiser 2006, 171; tablica 5.7). Najčešća tehnika ukrašavanja je žlijebljenje, na koje otpada skoro dvije trećine od svih ukrašenih ulomaka. Dolazi na različitim tipovima posuda, obično po ramenu, a ponekad i iznutra (na široko otvorenim zdjelama). Većinom se radi o trakama koje se sastoje od po nekoliko uskih usporednih žljebića, odnosno o složenim geometrijskim motivima sastavljenim od takvih žlijebljenih traka (slika 12: 5; slika 13: 3, 5, 6). Ponekad žljebovi mogu biti znatno širi i opisivati koncentrične krugove (slika 12: 1, 2). Za žlijebljenjem slijedi urezivanje, na koje otpada skoro trećina od svih ukrašenih ulomaka. I ovdje se radi o trakama sastavljenim od po nekoliko usporednih linija pa urezani motivi posve odgovaraju žlijebljenima (slika 10: 3, 6). Kod nekih je ulomaka teško odlučiti bi li bilo bolje klasificirati ukras kao usko žlijebljenje ili kao plitko, široko urezivanje. Utiskivanje je ograničeno na nizove otisaka prsta po ramenu ili trbuhu posuda, a prisutno je na samo tri ulomka. Plastični ukras pojavljuje se na dvije posude u obliku širokih, plosnatih bradavica (slika 10: 3) te na jednoj u obliku nepravilnoga, potkovičasto oblikovanoga rebra (slika 11: 2).

Prema općim obilježjima lončariju 4. faze Vele peći može se sa sigurnošću pripisati zreloom brončanom dobu. Općenito je slična lončariji iz brončanodobnih horizonata Pupićine peći, naročito nalazima iz horizonta E, pripisanoga srednjem brončanom dobu

Sl. 13 Brončanodobna lončarija iz Vele peči. 1-5 četrta faza, 5 faza x, 6 treća faza (1 kontekst 16; 2-3 kontekst 129; 4 kontekst 15; 5 kontekst x; 6 kontekst 17a)

i radiokarbonski datiranoga oko sredine drugog tisućljeća prije Krista (Forenbaher, Kaiser 2006, 186–193). Među specifičnim analogijama ističemo koljenaste ručke s vodoravnom pločicom, plitke šalice, lonce stegnuta vrata i plitke zdjele razgrnuta oboda. Ipak, postoje i očite razlike, jer u brončanodobnim horizontima Pupićine peći nedostaju (ili gotovo nedostaju) neka izrazita obilježja 4. faze Vele peći kao što su fazetirani obodi i ukrašavanje žlijebljenim i urezanim trakama.

Među nalazima s Monkodonje (Buršić–Matijašić 1998) i Vrčina (Buršić–Matijašić 1997) postoje analogije za gotovo sva obilježja lončarije iz 4. faze Vele Peći: brojne trakaste ručke, koljenaste ručke s vodoravnom pločicom i jezičaste drške te rijetke vodoravne ručke; pretežno ravna dna posuda, ali i pokoje prstenasto i konkavno dno; ukrašavanje usporednim žljebovima ili urezanim linijama, nizovima otisaka prsta, plastičnim bradavicama i potkovičastim plastičnim trakama. Sudeći po dosad objavljenim nalazima s Monkodonje, na tome srednjebrončanodobnom naselju nema posuda fazetiranih oboda, dok su na Vrčinu, naselju koje traje kroz srednje i kasno brončano doba, takvi obodi prisutni, iako se čini da su i ondje rijetki (Buršić–Matijašić 1997, 115; tabla 3: 29).

Iz navedenoga proizlazi da lončariju 4. faze Vele peći valja pripisati srednjem i kasnom brončanom dobu ili možda vremenu prijelaza iz srednjega u kasno brončano doba. Po svojoj prilici, 4. faza Vele peći istovremena je s horizontima E i D Pupićine peći. Zasad ne raspolažemo radiokarbonskim datumima koji bi nam mogli pomoći pri njenom preciznijem datiranju.

Lončarija 5. faze

Petoj fazi pripada razmjerno velik skup nalaza od gotovo 700 ulomaka, od čega su 83 dijagnostička, ukupne težine preko 9 kg (tablica 2). Među njima su i dva nedijagnostička ulomka prikupljena iz najnižih konteksta 6. faze koje smo ondje smatrali zaostalim nalazima. Ulomci su prilično malih dimenzija, a razlomljenost je slična kao u 3. i 7. fazi. Sve posude bile su oblikovane slobodnom rukom. Iznimku predstavljaju tri mala ulomka posuda izrađenih na lončarskome kolu koje smatramo umetnutim nalazima iz 7. faze. Za razliku od prethodne faze, većina lončarije izgleda grubo. Preko polovice ulomaka nije glačano, oko četvrtine je ovlaš glačano, dok je brižljivo glačanih ulomaka samo 14% (tablica 3). Stijenke posuda su prilično različitih debljina, a u prosjeku su relativno debele, slično kao i u prethodnoj fazi (tablica 4). Samo tri oblika posuda mogla su se djelomično rekonstruirati. Sva tri poznajemo već iz prethodne faze (slika 9), a svaki je predstavljen s po jednim primjerkom:

B 1.2 Duboka šalica od koje je sačuvan samo ulomak oboda (slika 14: 1).

B 4.1 Plitka zdjela razgrnuta oboda srednje veličine od koje također imamo samo ulomak oboda (slika 14: 6).

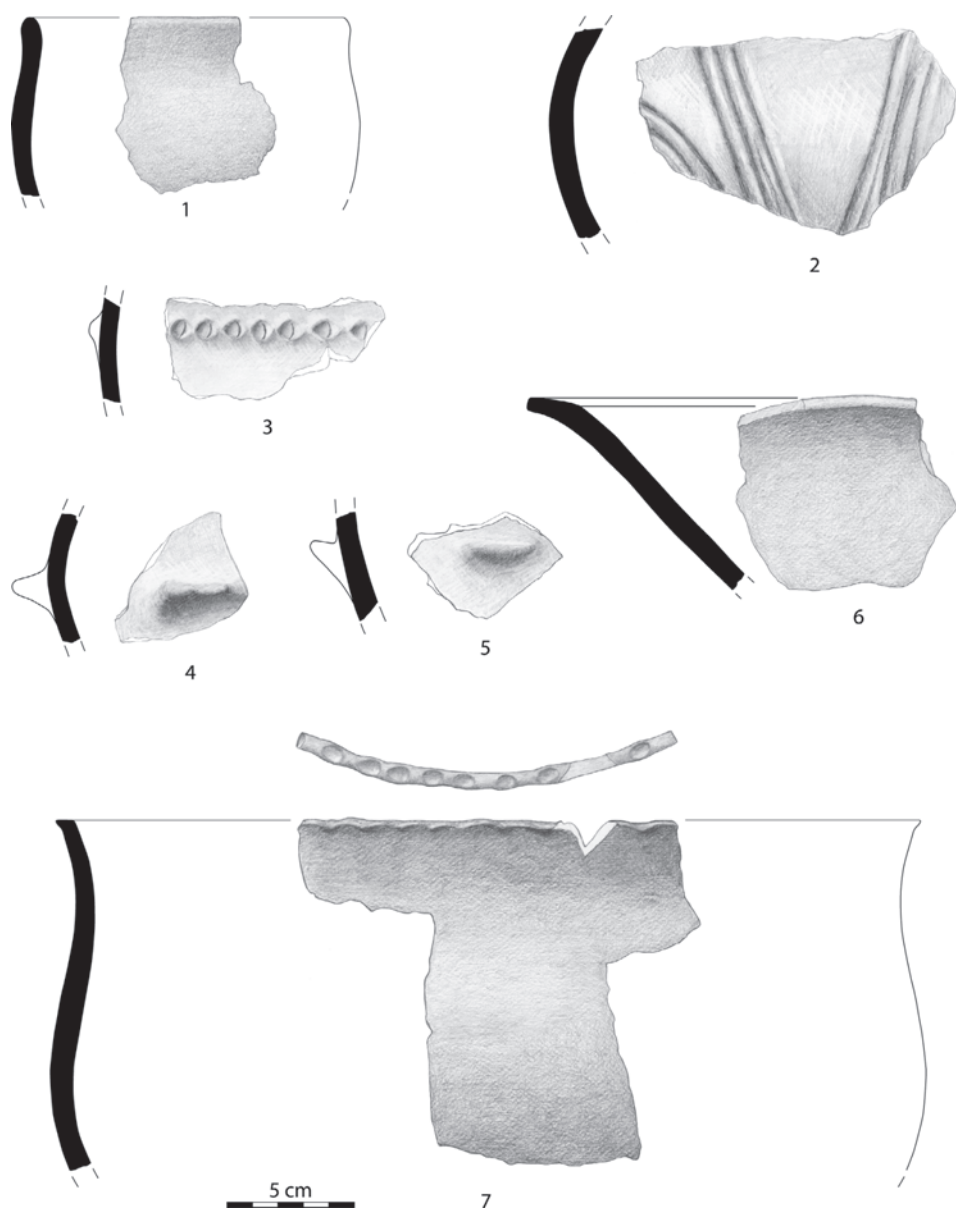
B 4.2b Duboka zdjela blago stegnuta vrata od koje je sačuvan ulomak oboda, ramena i trbuha (slika 14: 7). Po gornjoj strani oboda bila je ukrašena nizom otisaka prstiju.

Slično kao i u prethodnoj fazi, sve posude imale su ravna dna, pri čemu se podjednako često pojavljuju jednostavna ravna dna i ravna dna s peticom (slika 6). Po nagibu tijela posude neposredno iznad dna može se naslutiti da su sve posude s takvim dnima bile prilično duboke, jer se njihove stijenke obično uzdižu pod kutom strmijim od 45°. Neke od posuda imale su male, vodoravno postavljene jezičaste drške (slika 14: 4, 5), u jednom primjeru ukrašene nizom otisaka prstiju. Prikupljena su samo četiri ulomka ručke, među njima jedan ulomak trakaste, uspravno postavljene ručke i dva ulomka ručki ovalnoga presjeka, nepoznate orijentacije. Čini se, prema tomu, da većina posuda nije imala ručke.

Polovica od svih ulomaka oboda pripadala je posudama s razgrnutim obodom (slika 5), no pojavljuju se i izvijeni obodi, na koje otpada 10 % od svih ulomaka oboda. Fazetirani obodi su rijetki (samo dva ulomka, odnosno 4% od svih ulomaka oboda). Kao i uvijek, većina oboda ima zaobljenu usnu, no pojavljuju se i četiri zaravnjena oboda. Usna različitih tipova oboda može biti ukrašena nizom otisaka prsta (slika 14: 7).

Ukrašavanje je nešto malo učestalije nego u prethodnoj fazi Vele peći. Prikupljen je samo 21 ukrašeni ulomak, što čini 3,1% od cjelokupnog skupa nalaza. Od toga preko dvije trećine otpada na utiskivanje. Radi se gotovo isključivo o nizovima otisaka prsta (slika 14: 3, 7) te u jednome slučaju o nizu kratkih poprečnih otisaka izvedenih oštrim alatom. Utisnuti ukras najčešće teče duž usne oboda, a ponekad se nalazi na ramenu, na trbuhu ili (u jednom primjeru) na dršci. Žlijebljenje se pojavljuje na tri ulomka, a korišteni motivi slični su onima iz prethodne faze (slika 14: 2). Plastični ukras zastupljen je s jednom bradavicom i jednim ulomkom plastičnoga rebra.

Iako je skup nalaza lončarije iz ove faze prilično velik, on ne sadrži mnogo vremenski dijagnostičkih nalaza. U posve općenitom smislu, lončarija 5. faze slična je lončariji 4. faze, no dok je u prethodnoj fazi prevladavala fina lončarija, u ovoj fazi prevladava grubo posuđe. Pojedini ulomci (primjerice, fazetirani obodi i žlijebljeni

Sl. 14 Brončanodobna / železnodobna lončarija iz Vele peči. 1-6 peta faza (1 kontekst 9; 2 kontekst 119; 3 kontekst 123; 4-5 kontekst 124; 6 kontekst 10c)

ukrasi) ukazuju na kasnobrončanodobno ili čak srednjobrončanodobno vrijeme, no njihov je broj vrlo malen pa nije isključeno da se radi o zaostalim nalazima. S druge strane, možda su takvi nalazi rijetki jednostavno zbog toga što u 5. fazi Vele peći prevladava grubo posuđe. U tom slučaju spomenute razlike ne bi bile kronološki relevantne, već bi ukazivale na promjenu funkcije nalazišta.

Ako pak usporedimo lončariju 5. faze Vele peći s nalazima iz horizonata B i C Pupićine peći, zapazit ćemo da između ta dva skupa nalaza postoje izvjesne sličnosti (primjerice, nedostatak posuda s ručkama i ukrašavanje nizovima otisaka prsta). Spomenute horizonte Pupićine peći pripisali smo željeznom dobu, ponajviše zbog radiokarbonskog datuma koji ukazuje na vrijeme oko sredine prvog tisućljeća pr. Kr. (Forenbaher, Kaiser 2006, 193; tabla 5.13: 1-5).

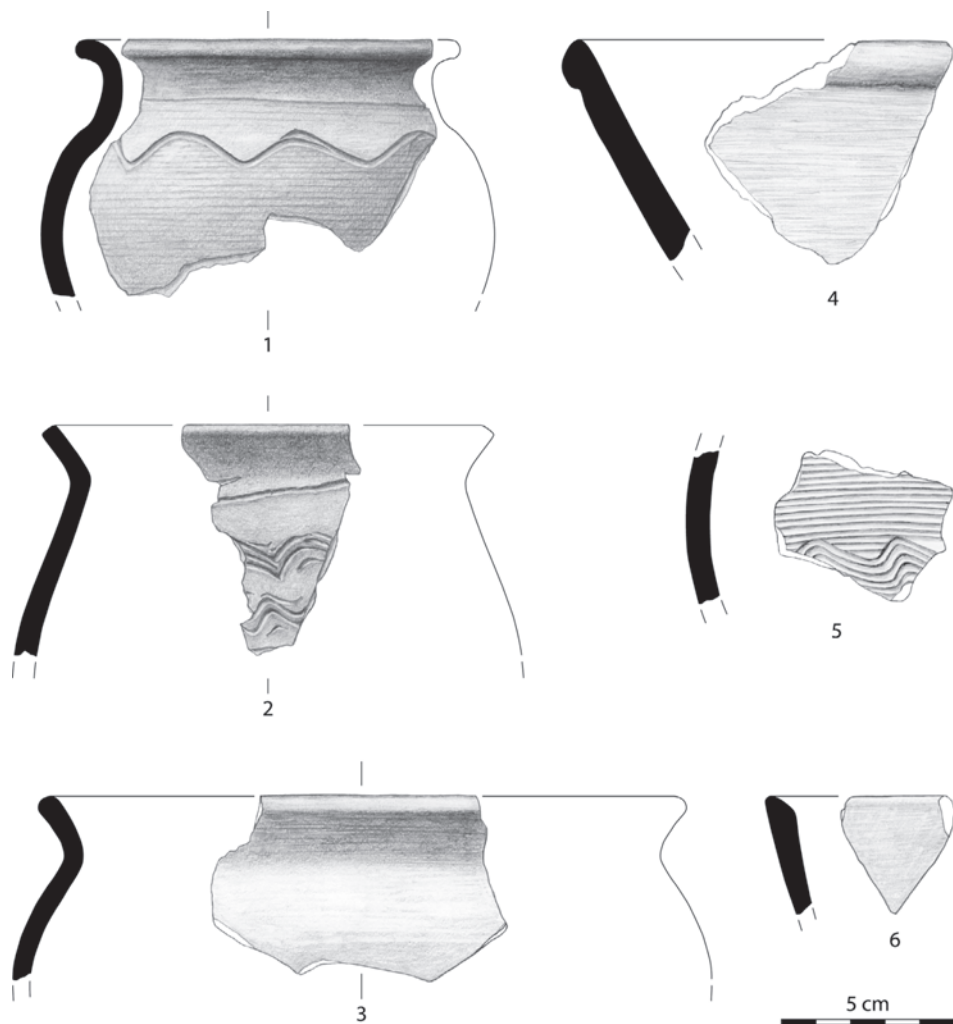
Kako god bilo, većinu lončarije iz 5. faze Vele peći ne može se pobliže vremenski odrediti samo na temelju njenih stilskih obilježja. Budući da zasad ne raspoložemo radiokarbonskim datumima, moramo se zadovoljiti vrlo širokim određenjem ovog skupa nalaza u razdoblje od kasnoga brončanog do željeznog doba.

Lončarija 7. faze

Mali skup nalaza lončarije sastoji se od 112 ulomaka, ukupne težine nešto manje od 1,5 kg (tablica 2). Više od polovice smatrali smo dijagnostičkim, ponajviše stoga što pokazuju jasne tragove izrade na lončarskom kolu. Ulomci su prilično malih dimenzija, a razlomljenost je slična kao u 3. i 5. fazi. Gotovo sva lončarija izgleda grubo. Nije glačana, izuzev dvaju ulomaka fine, premazane, ciglasto crvene keramike (tablica 3). Stijenke posuda prilično su neujednačenih debljina, no u prosjeku su ipak tanje nego u bilo kojoj drugoj fazi Vele peći (tablica 4). To ne iznenađuje, budući da je posuđe bilo oblikovano na lončarskome kolu.

Prikupili smo dijelove nekoliko grubih lončića i dubokih zdjela (slika 15: 1-4) te jedne znatno finije, ciglasto crvene zdjele iz pročišćene gline, pečene pod kontroliranim uvjetima na visokoj temperaturi (slika 15: 6). Otprilike 10% od svih ulomaka je ukrašeno, najčešće gusto urezanim vodoravnim linijama i valovnicama (slika 15: 1, 2, 5).

Rijetki ulomci crvene keramike iz najmlađe, 7. faze Vele peći vrlo su slični onima iz najmlađeg horizonta A Pupićine peći, gdje smo ih pripisali vremenu Rimskog Carstva (Forenbaher, Kaiser 2006, 193; tabla 5.13: 8). Najveći dio grube lončarije ove faze mogao bi pripadati istom vremenu, ali i srednjem vijeku.

Sl. 15 Kasnoantička / srednjovjekovna lončarija iz Vele peči. 1-6 sedma faza (1 konteksti 3 i 4 (2000), 2 kontekst 2 (2000), 3 kontekst 0, 4-6 kontekst D)

Rasprava

Kada govorimo o ljudskim aktivnostima koje su se kroz pretpovijest i u ranim povijesnim razdobljima odvijale u Veloj peći, ne smijemo zaboraviti da se zapravo radi o jednom od dva speleološka objekta koji se nalaze posve blizu jedan drugome. Pupićina i Vela peć međusobno su udaljene manje od stotinu metara. Njihovi ulazi okrenuti su jedan prema drugom, pa se malo glasnjiji razgovor u jednoj sasvim dobro čuje i u drugoj, a i vizualna komunikacija bila bi nesmetana da padina pod Velom peći danas nije zarasla u šikaru. Pupićinu i Velu zbog toga valja promatrati kao dijelove jedne jedinstvene funkcionalne cjeline. Na to upućuje i očito vremensko poklapanje njihova korištenja: na oba nalazišta najbolje je zastupljeno srednje brončano doba, nešto slabije srednji neolitik i kasno brončano doba, a znatno slabije kasni neolitik, željezno doba i rimsko razdoblje, dok iz preostalih razdoblja nema (ili gotovo nema) tragova ljudskoga boravka.

Usporedba Vele i Pupićine peći

Bilo bi zanimljivo usporediti približno istovremene skupove nalaza lončarije s oba nalazišta, jer bi nam razlike, ukoliko postoje, mogle ukazivati na različite aktivnosti koje su se na njima odvijale. Nažalost, mogućnosti takvih usporedbi prilično su ograničene zbog vrlo malih uzoraka koje imamo iz pojedinih faza (naročito Vele peći), kao i zbog velike razlomljenosti lončarije na oba nalazišta. Uočene razlike katkada govore više o metodološkim nedostacima, nego o stvarnim razlikama koje bi odražavale različite ljudske aktivnosti u prošlosti.

Primjerice, velik broj ulomaka izvijenih i razgrnutih oboda iz brončanodobnih horizonata Pupićine peći pripisali smo loncima, obliku posude koji smo ondje smatrali dominantnim (Forenbaher, Kaiser 2006, 188–190), dok ni jedan od njih nismo pripisali dubokim zdjelama. Zahvaljujući dobroj sačuvanosti dijela brončanodobnih nalaza iz Vele peći koji su omogućili pouzdanu rekonstrukciju oblika posuda (nalazi iz konteksta 130a), vidljivo je da mnoge takve ulomke zapravo treba pripisati dubokim zdjelama. Prema tomu, razlika u zastupljenosti oblika posuda (dominacija lonaca u Pupićinoj, dominacija dubokih zdjela u Veloj) privid je koji ne odražava stvarno stanje stvari na ta dva nalazišta.

Čini se korisnijim usporediti robustnije, općenite podatke kao što su oni o relativnoj učestalosti nalaza (tablica 5). Prvo što se može uočiti jest da se na oba nalazišta kolebanje učestalosti lončarije kroz vrijeme vrlo blisko podudara. Brončanodobni slojevi u oba slučaja odudaraju od svih ostalih visokom učestalošću nalaza, dok

Tablica 5. Usporedba učestalosti nalaza lončarije (kg/m³) u Pupićinoj i Veloj peći

Vela peć faza	Vela peć učestalost	Pupićina peć učestalost	Pupićina peć horizont
7 rimsko razdoblje	0,03	0,31	A rimsko razdoblje
6 ??	0,00	0,70	B željezno doba
5 željezno doba?	0,57	2,59	C željezno doba
		11,38	D kasno brončano doba?
4 srednje/kasno brončano doba	(*11,68) **4,20	7,78	E srednje brončano doba
		6,74	F srednje brončano doba
3 neolitik/ brončano doba	1,10	1,92	G kasni neolitik
2 srednji neolitik	0,83	1,49	H srednji neolitik
		0,85	I srednji neolitik

*uključujući kontekst 130a; **bez konteksta 130a

željeznodobni i rimski konteksti sadrže tek vrlo malo lončarije. Nadalje, učestalost nalaza lončarije u Veloj peći uvijek je niža od one u odgovarajućim horizontima Pupićine peći (slika 16). Ti podaci ukazuju da su promjene intenziteta i načina korištenja oba nalazišta bile međusobno povezane, ali i to da su se funkcije tih dvaju nalazišta međusobno razlikovale.

Arheološka građa iz svih postmezolitičkih horizonata Pupićine peći svjedoči da su spomenutu špilju, od neolitika na dalje, najčešće koristili pastiri za držanje stada ovaca, a ponekad i kao boravište (Boschian 2006; Miracle, Forenbaher 2006b). Razlike među pojedinim horizontima mogu se objasniti razlikama u funkciji špilje koja je u nekim razdobljima bila korištena pretežno kao tor, dok su u drugima uz stada u njoj boravili i pastiri. Mijenjale su se i strategije gospodarenja, jer su u pojedinim razdobljima stada držana prvenstveno zbog proizvodnje mlijeka, dok je u drugim vremenima uzgoj bio usredotočen na proizvodnju mesa (Miracle, Pugsley 2006, 338-339). Nadalje, mijenjala se sezonalnost boravka, kao i učestalost drugih aktivnosti - primjerice, lovačkih ekspedicija.

Vela peć, sa svojim dosljedno nižim učestalostima lončarije (odnosno, kućanskoga otpada), izgleda još manje kao pastirski stan, a više kao tor. Čini se da su pretpovijesni pastiri koji su ponekad koristili Pupićinu peć kao boravište dio svojih stada držali u

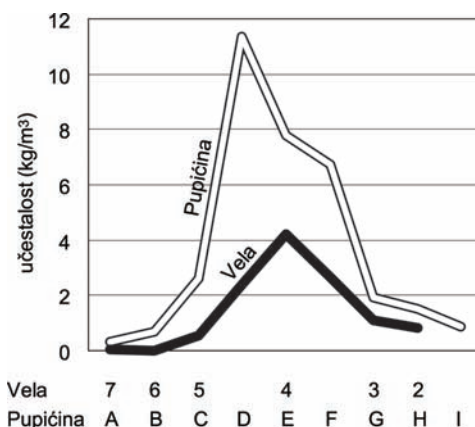
Veloj peći, dok oni sami gotovo da i nisu boravili u njoj. To nas nimalo ne čudi, jer je Vela peć izloženija vjetru i kiši od Pupićine peći. Za ovce i koze dovoljno je zaštićena, no pastiri su vjerojatno radije provodili vrijeme u Pupićinoj peći preko puta. Prema tomu, Vela peć bi u skoro svim svojim fazama bolje odgovarala Brochierovom modelu *Grotte Bergerie*, odnosno špilji u kojoj se sezonski drže stada te vrlo rijetko i tek nakratko borave ljudi (Brochier 1991).

Četvrta, brončanodobna faza Vele peći predstavlja iznimku koja se ističe relativno visokom učestalošću nalaza lončarije. Značajno je da se na sličan način ističu i brončanodobni horizonti Pupićine peći (tablica 5, slika 16) te da je u oba slučaja jedino brončanodobno razdoblje obilježeno kopanjem jama (Miracle, Forenbaher 2006b, 476–477). Očito je da su brončanodobne aktivnosti u obje špilje bile drugačije nego u ostalim razdobljima. Zahvaljujući dobro očuvanim nalazima iz neporemećenoga jamskog konteksta 130a, Vela špilja nudi dodatne mogućnosti interpretacije.

Brončanodobni kontekst 130a

Pri dnu naslaga pripisanih 4. fazi naišli smo na izrazitu koncentraciju lončarije. S prostora promjera četrdesetak i dubine dvadesetak centimetara prikupili smo 384 ulomka, ukupne težine preko 12 kilograma. Radi se najvjerojatnije o malenoj jami ispunjenoj razbijenim posuđem i ilovačom koja se ni po čemu ne razlikuje od okolnog tla. Nalazi iz spomenute koncentracije označeni su kao “kontekst 130a” kako bismo ih mogli razlikovati od preostalih nalaza raspršenih unutar konteksta 130.

Iz konteksta 130a prikupljene su dvije trećine od svih nalaza lončarije 4. faze Vele peći. Vrijednost učestalosti navedena u tablici 2 ($11,68 \text{ kg/m}^3$) zbog toga ne predstavlja realan prosjek za čitavu ovu fazu. Realniju vrijednost dobit ćemo ako je izračunamo izuzevši nalaze iz konteksta 130a. Tu vrijednost ($4,2 \text{ kg/m}^3$, što je još uvijek znatno više nego u ostalim fazama, ali i niže nego u odgovarajućim horizontima Pupićine peći) koristili smo na usporedbenom dijagramu učestalosti lončarije (slika 16). Gustoću nalaza unutar samog konteksta 130a ne možemo precizno izračunati, jer njegove

Sl. 16 Usporedba učestalosti nalaza lončarije u Pupićinoj i Veloj peći

granice nisu bile vidljive prilikom iskopavanja, već smo njegovo prostiranje približno odredili prema granicama izrazite koncentracije lončarije. Unutar toga malog prostora, gustoća nalaza bila je reda veličine nekoliko stotina kg/m³.

Ulomci su prilično veliki i potječu od petnaestak različitih posuda. Ležali su približno vodoravno, gusto zbijeni jedni povrh drugih, a između njih bilo je tek nešto malo zemlje. Ispuna među ulomcima nije sadržavala tragove paljevine niti bilo što drugo što bi se isticalo u odnosu na sastav okolnog konteksta 130. Nekoliko ulomaka odloženo je tako da je dno posude okrenuto prema gore (slika 17). Pri dnu nagomilanih ulomaka pronašli smo gotovo čitav vrč (slika 10: 3), također okrenut naopako. Nedostajalo mu je dno i dio ručke, koje nismo pronašli među drugim prikupljenim ulomcima. Osim vrča, gotovo čitava bila je i plitka šalica kojoj je nedostajao dio oboda s ručkom (slika 10: 6). Od preostalih ulomaka mogla se sastaviti trećina, četvrtina ili tek manji dio posude (slike 10-12), dok znatni dijelovi posuda nedostaju. Asemblaž se sastojao od pribora za piće (vrčeva i šalica), te niza plitkih

Sl. 17 Kontekst 130a *in situ*

i dubokih zdjela koje su prije mogle poslužiti za serviranje nego za pripremanje hrane, a još manje za spremanje zaliha. Neke od njih bile su vrlo brižljivo oblikovane i ukrašene.

Iz navedenoga možemo zaključiti da se u jamicu nisu odlagale čitave posude, nego posude koje su bile nepopravljivo oštećene ili samo manji dijelovi razbijenih posuda. Jamica na prvi pogled izgleda kao odlagalište otpada, no gdje su odloženi veliki dijelovi posuda koji nedostaju? Možda je plići dio konteksta 130a uništen ili su preostali ulomci jednostavno bačeni niz padinu ili u neku drugu jamu pa ih zato nismo pronašli, no zašto je barem dio ulomaka bio prilično brižljivo položen u jamicu? Je li gotovo čitavi vrč položen na dno i zatrpan gomilom ulomaka kako bi ga se od nečega zaštitilo? Zbog čega je bio okrenut naopako, jednako kao i većina ulomaka dna posuda? Je li netko tim činom želio negirati samu suštinu funkcije posuda, onesposobivši ih i okrenuvši dnom prema gore?

Zbog svega navedenog smatramo da kontekst 130a vjerojatno nije jednostavna otpadna jamica. Kao alternativu nudimo hipotezu prema kojoj bi se radilo o materijalnim tragovima nekoga obrednog čina čije nam podrobnosti, svrha i značenje zasad izmiču. Takvo objašnjenje čini se mogućim, budući da je obredno odlaganje predmeta (uključujući i odlaganje lončarije) jedno od bitnih obilježja brončanog doba Europe (Harding 2000, 326-333). Iz toga slijedi da približno istovremene brončanodobne jame iz Pupićine peći možda također nisu imale isključivo sekularnu namjenu odlagališta otpada.

Među ulomcima lončarije unutar konteksta 130a pronađena je i jedna bifacijalna strelica od cijepanog kamena. Skloni smo pretpostavci da se radi o zaostalom nalazu iz prethodne faze koja leži neposredno ispod tog konteksta, jer litički artefakti predstavljaju iznimku u kontekstima srednjega ili kasnoga brončanog doba istočnoga Jadrana (Forenbaher 2006, 112), no nije posve nemoguće da i ona ipak izvorno pripada kontekstu 130a.

Proizvodnja lončarije iz konteksta 130a

Možemo biti prilično sigurni da je lončarija iz konteksta 130a odložena u vrlo kratkome roku, vrlo vjerojatno sva istovremeno. To je neuobičajena i dobrodošla okolnost, jer skupovi nalaza lončarije iz naseobinskih nalazišta obično potječu iz naslaga koje su se nakupljale tijekom desetljeća ili stoljeća. Znatno su rjeđi slučajevi gdje možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je cjelokupni sadržaj nekog skupa nalaza bio istovremeno u opticaju.

Mnoge od posuda iz konteksta 130a vrlo su ujednačeno napravljene. Pri tome u

prvom redu mislimo na duboke zdjele blago stegnuta vrata i duboke šalice (slika 10: 1-2; slika 11: 1-4). Iako različitih veličina, sve su one gotovo identičnih proporcija, površina im je obrađena na isti način (obodi, vratovi i uski pojas pri dnu su glačani, trbusi i ramena su nahrapavljeni) te su, sudeći po boji, pečene u vrlo sličnim uvjetima. Iskrivljeni oblik jedne od zdjela (slika 11: 2) posljedica je slijeganja pri sušenju. Sirovina od koje je ta posuda napravljena sadrži neuobičajeno veliku količinu utrusaka drobljenog vapnenca. Izgleda da je glina bila pretjerano plastična, čemu je lončar pokušao doskočiti dodavanjem neobično velike količine krutih primjesa (Rice 1987, 74), kao i izgradnjom nešto debljih stijenki nego kod drugih sličnih posuda.

Jedno od mogućih objašnjenja ujednačenosti ovoga niza posuda bilo bi specijalizirana proizvodnja koja za posljedicu može imati standardizaciju proizvoda (Costin 1991, 33; Blackman, Stein, Vandiver 1993, 61). Građa iz Vele peći ne pruža, međutim, drugih uporišta za takvo tumačenje, a smatramo ga malo vjerojatnim već i stoga što ni druga istraživanja zasad ne ukazuju na postojanje specijaliziranih obrtnika-lončara za brončanog doba (Harding 2000, 243-244). Vjerojatnije je da se radi o proizvodima seoskih lončara, a ne majstora specijalista koji su izrađivali serije posuda standardnih oblika namijenjene razmjeni. Pod tom pretpostavkom, posude iz konteksta 130a je ujednačeno jer ga je izradio isti lončar tijekom jedne epizode pečenja. O relativnoj kompetentnosti tog lončara svjedoči izgled i funkcionalnost njegovih proizvoda, ali i učinjene pogreške kao što je loš odabir ili priprema sirovine za zdjelu koja se zbog toga iskrivila pri sušenju.

Zaključak

Tumačenja koja smo iznijeli u ovome radu temelje se gotovo isključivo na rezultatima stratigrafske analize i analize lončarije. Ti rezultati ukazuju da Vela peć treba promatrati kao integralni dio cjeline koja se, u najmanju ruku, sastoji od dva speleološka objekta, Pupićine i Vele peći. Predstojeće analize građe iz Vešanske peći (Komšo 2003), udaljene nekoliko stotina metara niz klanac Vele drage, pokazati će je li (i uolikoj mjeri) i ta špilja bila dio iste funkcionalne cjeline.

Izgleda da se Vela peć u svim svojim post-mezolitičkim fazama koristila prvenstveno kao mjesto gdje se držala stoka. Po svojoj prilici, koristili su je oni isti pastiri koji su povremeno boravili preko puta, u Pupićinoj peći. Jedino je za srednjega i/ili kasnoga brončanog doba funkcija nalazišta bila ponešto drugačija. Postoje naznake da su se za tog razdoblja u Veloj peći povremeno odvijale obredne aktivnosti, čiji su skromni tragovi sačuvani u neuobičajenom sadržaju jedne male jame (konteksta 130a).

Bit će zanimljivo vidjeti u kojoj će mjeri analize životinjskih kostiju, kamenih izrađevina i drugih kategorija arheološke građe koje nam tek predstoje, nadopuniti ili izmijeniti preliminarne zaključke iznesene na ovome mjestu.

LITERATURA

- Blackman, M. J., Stein, G. J., Vandiver, P. B. 1993. The Standardization Hypothesis and Ceramic Mass Production: Technological, Compositional, and Metric Indexes of Craft Specialization at Tell Leilan, Syria. *American Antiquity* 58, 60–80.
- Boschian, G. 2006. Geoarchaeology of Pupičina Cave / Geoarheologija Pupičine peći. U P.T. Miracle, S. Forenbaher (ur.), *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupičina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupičine peći, sv. 1*, 123–162. Monografije i katalozi 14. Pula, Arheološki muzej Istre.
- Brochier, J.-E. 1991. Géoarchéologie du monde agropastoral. U J. Guilaine (ur.), *Pour une archéologie agraire*, 303–322. Paris, A. Colin.
- Buršić-Matijašić, K. 1998. *Gradina Monkodonja / The Monkodonja Hillfort*. Monografije i katalozi 9. Pula, Arheološki muzej Istre.
- Buršić-Matijašić, K. 1997. Ceramica del castelliere di Monte Orcino in Istria. *Histria Archaeologica* 28, 108–134. Pula, Arheološki muzej Istre.
- Costin, C. L. 1991. Craft Specialization: Issues in Refining, Documenting, and Explaining the Organization of Production. U M. Schiffer (ur.), *Archaeological Method and Theory, Vol. 3*, 1–56. Tucson, University of Arizona Press.
- Forenbaher, S. 2006. Neolithic Flaked Stone Industries of the Eastern Adriatic: the Assemblages from Pupičina and Grapčeva Caves. *Atti della Società per la Preistoria e Protostoria della regione Friuli-Venezia Giulia* 15, 81–116.
- Forenbaher, S., Miracle, P.T. 1999. Peta sezona iskopavanja Pupičine peći (Istra). *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 31(3), 54–57. Zagreb.
- Forenbaher, S., Kaiser, T. 2006. The Pottery of Pupičina Cave / Lončarija Pupičine peći. U P.T. Miracle, S. Forenbaher (ur.) *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupičina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupičine peći, sv. 1*, 163–223. Monografije i katalozi 14. Pula, Arheološki muzej Istre.
- Harding, A. F. 2000. *European Societies in the Bronze Age*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Komšo, D. 2003. Pećine Istre – mjesta življenja od prapovijesti do srednjeg vijeka. *Histria Antiqua* 11, 41–54. Pula.

Korošec, J. 1958. *Neolitska naseobina u Danilu Bitinju*. Zagreb, JAZU.

Miracle, P. T. 2006. Introduction to the Pupičina Cave Project / Uvod u projekt Pupičina peć. U P.T. Miracle, S. Forenbaher (ur.) *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupičina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupičine peći, sv. 1*, 1-29. Monografije i katalozi 14. Pula, Arheološki muzej Istre.

Miracle, P. T., Pugsley, L. 2006. Vertebrate Faunal Remains from Pupičina Cave / Ostaci faune kralježnjaka iz Pupičine peći. U P. T. Miracle i S. Forenbaher (ur.) *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupičina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupičine peći, sv. 1*, 259-399. Monografije i katalozi 14. Pula, Arheološki muzej Istre.

Miracle, P. T., Forenbaher, S. 1998. Pupičina Cave Project: Brief Summary of the 1998 Season. *Histria Archaeologica* 29, 27-48. Pula, Arheološki muzej Istre.

Miracle, P. T., Forenbaher, S. 2006a. Excavations at Pupičina Cave / Iskopavanja u Pupičinoj peći. U P.T. Miracle i S. Forenbaher (ur.) *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupičina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupičine peći, sv. 1*, 63-122. Monografije i katalozi 14. Pula, Arheološki muzej Istre.

Miracle, P.T., Forenbaher, S. 2006b. Changing Activities and Environments at Pupičina Cave / Promjene aktivnosti i krajolika oko Pupičine peći. U P. T. Miracle, S. Forenbaher (ur.) *Prehistoric Herders of Northern Istria: The Archaeology of Pupičina Cave Vol. 1 / Pretpovijesni stočari sjeverne Istre: arheologija Pupičine peći, sv. 1*, 455-481. Monografije i katalozi 14. Pula, Arheološki muzej Istre.

Miracle, P. T., Tkalčec, T. 2000. Arheološko istraživanje Vele peći kraj Vranje u Istri godine 2000. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 32(3), 76-78. Zagreb.

Miracle, P. T., Komšo, D., Tkalčec, T. 2002. Arheološko istraživanje Pupičine i Vele peći kraj Vranje u Istri godine 2001. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 34(1), 71-74. Zagreb.

Rice, P. M. 1987. *Pottery Analysis: A Sourcebook*. Chicago, The University of Chicago Press.

SAŽETAK

LOŃARIJA IZ VELE PEĆI KOD VRANJE (ISTRA)

Stašo FORENBAHER, Petra RAJIĆ ŠIKANJIĆ, Preston T. MIRACLE

Vela peć nalazi se u Veloj dragi u zapadnome podnođu Učke. Dvadesetak metara širok otvor prostranoga pripećka okrenut je prema sjeverozapadu i izdignut tridesetak metara nad dnom tjesnoga klanca (slika 1). Preko puta, u suprotnome obronku klanca, nalazi se ulaz u Pupićinu peć. U toj su špilji provedena opsežna iskopavanja, u sklopu međunarodnoga znanstveno-istraživačkog projekta čiji je cilj bio prikupljanje građe o paleookolištu, pretpovijesnoj naseljenosti i strategijama opstanka u sjevernoj Istri na prijelazu iz pleistocena u holocen. Tada je, od 1996. do 2001. godine, provedeno i arheološko istraživanje Vele peći (slika 2). U ovome radu obrazložili smo podjela na faze Vele peći, sažeto opisali njenu stratigrafiju i opća obilježja lončarije te podrobnije iznijeli rezultate analize skupova nalaza lončarije prikupljene iz pojedinih faza nalazišta.

Arheološki slojevi Vele peći pri zapadnome kraju otkopanoga prostora debeli su oko pet metara, dok se prema istoku znatno stanjuju. Podijelili smo ih u sedam kronoloških faza (slike 3 i 4). Unatoč priličnoj poremećenosti naslaga, naročito onih koji pripadaju dvjema najmlađim fazama, čini se da nije bilo znatnijega miješanja arheološke građe.

Faza 1 sadržavala je pokretnu arheološku građu koja se uglavnom sastoji od životinjskih kostiju i izradevina od cijepanoga kamena. Radiokarbonski je datirana u rani holocen (Beta-145093: 9680±170 bp, kalibrirani raspon od 1SD: 9290. – 8810. pr. Kr.) te smo je preliminarno pripisali mezolitiku. Pri vrhu najmlađih konteksta te faze prikupljena su tri ulomka lončarije koje smatramo umetnutim nalazima iz kasnijih faza.

Faza 2 sadržavala je lončariju koja se, prema svojim stilskim obilježjima, u cijelosti može pripisati neolitiku (slike 7 i 8).

Faza 3 sadržavala je podjednaki broj vremenski osjetljivih ulomaka koji se mogu pripisati neolitiku i brončanom dobu. Jedini radiokarbonski datum (Beta-188922: 5540±120 bp, kalibrirani raspon od 1SD: 4520. – 4250. pr. Kr.) odgovara vremenu kasnoga neolitika. Budući da postoje naznake poremećenosti pojedinih konteksta, stratigrafske inverzije i konteksti u kojima se miješa arheološka građa iz različitih razdoblja, tu smo fazu izdvojili kao "tamponzonu" između neolitičke faze 2 i brončanodobne faze 4.

Faza 4 sadržavala je lončariju koja se prema svojim stilskim obilježjima u cijelosti može pripisati brončanome dobu (slike 9-13). Mnogi ulomci mogu se i pobliže pripisati srednjem i kasnom brončanom dobu. Pri dnu naslaga te faze naišli smo na izrazitu koncentraciju

lončarije (slika 17). S prostora promjera četrdesetak i dubine dvadesetak centimetara (kontekst 130a) prikupili smo preko 12 kilograma ulomaka od petnaestak posuda (slike 10-12). Radi se najvjerojatnije o malenoj jami ispunjenoj razbijenim posuđem i ilovačom koja se ni po čemu, osim po gustoći nalaza, ne razlikuje od okolnoga tla.

Faza 5 sadržavala je uglavnom nedijagnostičke ulomke grubih posuda koji bi mogli pripadati brončanom ili željeznom dobu (slika 14). Prema njenom stratigrafskom položaju i općim obilježjima lončarije možemo je tek okvirno pripisati kraju brončanog ili željeznog dobu.

Faza 6 nije sadržavala lončariju, izuzev dvaju nedijagnostičkih ulomaka prikupljenih sa samoga dna ove faze koje smatramo zaostalim nalazima. Budući da nemamo nikakvih elemenata za njeno datiranje, prema njenome stratigrafskom položaju pripisujemo je vremenu između kasnoga brončanog doba i kasne antike.

Faza 7 sadržavala je rijetke ulomke grube lončarije, većinom s jasnim tragovima vrtnje na brzrotirajućem lončarskom kolu. Dva ciglasto crvena ulomka zdjelice mogu se pripisati kasnoantičkome razdoblju, kojem vjerojatno pripada i sva ostala građa iz ove faze (slika 15).

Rezultati stratigrafske analize te formalne analize lončarije i relativne učestalosti nalaza (slika 16) ukazuju da Vela peč treba promatrati kao integralni dio cjeline koja se sastoji od dva speleološka objekta, Pupićine i Vele peći. Izgleda da se Vela peč u svim svojim postmezolitičkim fazama koristila prvenstveno kao mjesto gdje se držala stoka. Po svoj prilici, koristili su je oni isti pastiri koji su povremeno boravili preko puta, u Pupićinoj peći. Jedino je za srednjega i/ili kasnoga brončanog doba funkcija nalazišta bila ponešto drugačija. Postoje naznake da su se za tog razdoblja u Veloj peći povremeno odvijale obredne aktivnosti, čiji su skromni tragovi sačuvani u neuobičajenom sadržaju jedne male jame (kontekst 130a).

SUMMARY

POTTERY FROM VELA CAVE NEAR VRANJA (ISTRIA)

Stašo FORENBAHER, Petra RAJIĆ ŠIKANJIĆ, Preston T. MIRACLE

Vela Cave is located in Vela Draga, at the western foot of Učka Mountain. A large, northwest-facing rock shelter, some twenty metres wide, opens in the steep hillside about thirty metres above the bottom of a narrow gorge (Figure 1). Directly across the gorge, in its opposite flank, lies the entrance to Pupičina Cave. Pupičina was excavated extensively in the course of an international scientific research project, aimed at gathering evidence about the paleoenvironment, prehistoric settlement and subsistence strategies in northern Istria during the transition from the Pleistocene to the Holocene. On that occasion, Vela Cave was investigated archaeologically from 1996 until 2001 (Figure 2). This report discusses the phasing of Vela Cave, briefly describes its stratigraphy and the general characteristics of the pottery, and presents the results of the detailed analyses of the pottery assemblages from specific phases of the site.

Archaeological layers are about five metres thick near the western end of the excavated area, while they become considerably thinner towards the east. We divided these deposits into seven chronological phases (Figures 3 & 4). Although some of them have been badly disturbed (especially the two most recent phases), it seems that the disturbance did not result in extensive mixing of the archaeological evidence.

Phase 1 contained small archaeological finds, primarily consisting of faunal remains and flaked stone artifacts. They were dated by radiocarbon to the early Holocene (Beta-145093: 9680 ± 170 bp, calibrated 1SD range: 9290–8810 BC), and have been attributed provisionally to the Mesolithic. Three potsherds, considered intrusive finds from later phases, were recovered from near the top of the youngest contexts attributed to this phase.

Phase 2 contained pottery, all of which can be attributed to the Neolithic, based on its stylistic traits (Figures 7 & 8).

Phase 3 contained an approximately equal number of temporally sensitive potsherds attributable to the Neolithic and the Bronze Age. A single radiocarbon date (Beta-188922: 5540 ± 120 bp, calibrated 1SD range: 4520–4250 BC) corresponds to the Late Neolithic. Some of the contexts seem to have been disturbed, others contain mixed artifacts from different periods, and stratigraphic inversions are apparent. We have therefore isolated this phase as an “intermediate zone” between the Neolithic Phase 2 and the Bronze Age Phase 4.

Phase 4 contained pottery, all of which is attributable to the Bronze Age, based on its

stylistic traits (Figures 9-13). Many of the potsherds can be more closely attributed to the Middle and Late Bronze Age. Near the bottom of this phase's deposits, we encountered a dense concentration of pottery (Figure 17). A context some forty centimetres in diameter and some twenty centimetres deep (Context 130a) yielded more than 12 kilograms of pottery fragments, belonging to some fifteen vessels (Figures 10-12). Presumably, a small pit was filled with broken pottery vessels and silty clay, which would have been indistinguishable from the surrounding soil, save for the density of finds.

Phase 5 contained mostly nondiagnostic fragments of coarse vessels that may be attributed either to the Bronze Age or the Iron Age (Figure 14). According to the general character of the pottery and its stratigraphic position, this phase can be assigned roughly to the final Bronze Age or the Iron Age.

Phase 6 did not contain pottery, except for a couple of nondiagnostic fragments that were recovered from the very bottom of this phase and are considered residual finds. Since it yielded no datable evidence, we attribute Phase 6 to a period between the Late Bronze Age and the Late Roman Period, according to its stratigraphic position.

Phase 7 contained occasional fragments of coarse pottery vessels, most of them exhibiting clear evidence of having been wheel thrown. Two brick-red fragments of a small bowl are attributable to the Late Roman Period (Figure 15). All other finds from this phase probably belong to the same period.

The results of the stratigraphic analysis, the formal analyses of the pottery, as well as the relative frequencies of the finds (Figure 16), indicate that Vela Cave should be seen as an integral part of a complex site, consisting of two neighbouring caves: Pupičina and Vela. Apparently, during all of the post-Mesolithic phases, Vela Cave served primarily as a place for keeping flocks. Most likely, it was used by the same herders who occasionally occupied Pupičina Cave, just across the ravine. The function of the cave varied somewhat only during the Middle and/or Late Bronze Age. During that period, ritual activities may have been carried out in Vela Cave. The unusual contents of a small pit (Context 130a) may represent the modest remains of those activities.